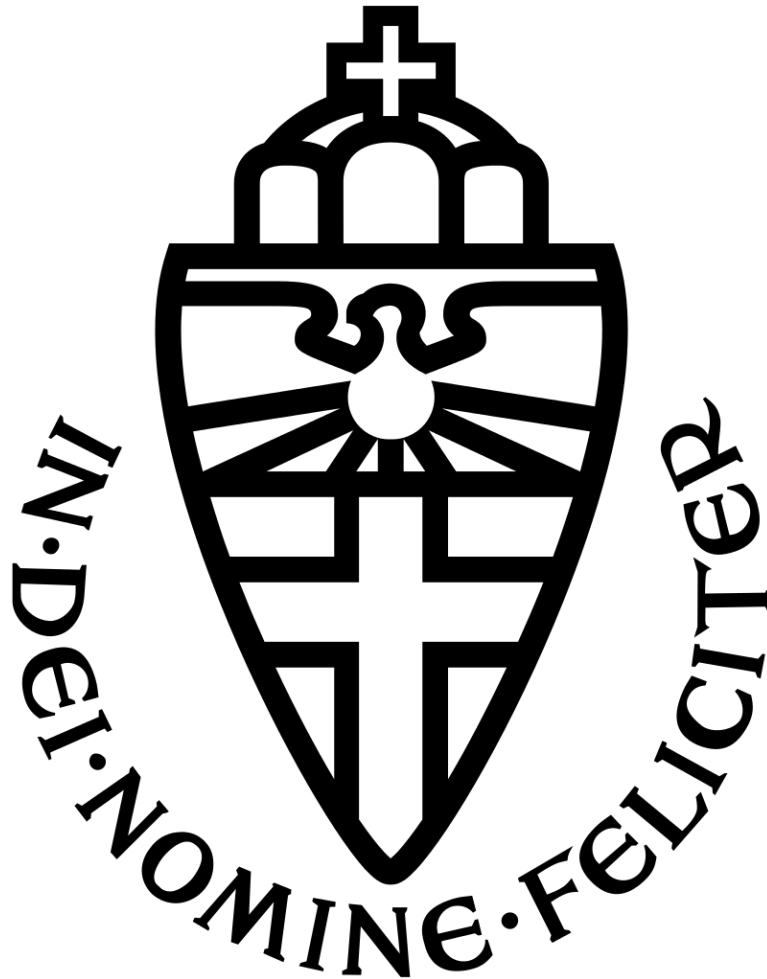

‘Tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux.’

Een onderzoek naar de dunne scheidslijn tussen *fictie* en *non-fictie* en de plaats van *autobiografictie* hiertussen in de literaire werken van Maurits Wagenvoort

Frits van den Heijkant
s4196619
Masterscriptie Literair Bedrijf
Dr. Van de Schoor
Prof. Dr. Joosten
8-7-2016
Radboud universiteit Nijmegen

Inhoudsopgave	
Abstract	4
1. Inleiding	
1.1. De vage grens tussen fictie en non-fictie	4
1.2 Fictie voor een betere weergave van de werkelijkheid	6
1.3. Feit en fictie in de werken van Wagenvoort	6
1.4 Onderzoeksvraag	8
1.5 Autobiografictie	9
1.6 De impliciete auteur	11
1.7 Posture	12
1.8 De te analyseren romans	13
1.9 Hypothese	14
2. Methode	
2.1 Narratologische dieptestructuren	15
2.2 Het actantiële model van Greimas	15
2.3 Normativiteit gebaseerd op de handelingen van personages	16
2.4 Normativiteit gebaseerd op de gedachten en uitspraken van personages	17
2.5 Globale waarden	18
2.6 Greimas Carré de Véridiction	19
2.7 Toepassing van de theorie	21
3. <i>De Vrijheidzoeker</i>	
3.1 Beknopte inhoudsweergave <i>De Vrijheidzoeker</i>	23
3.2 Normatieve analyse van <i>De Vrijheidzoeker</i>	23
3.2.1. De innerlijke drang naar vrijheid	25
3.2.2 Afkeer tegen de maatschappij	28
3.2.3. Literaire normen	31
3.3 Globale waarden <i>De Vrijheidzoeker</i>	34
4. <i>Analyse De Droomers</i>	
4.1 Beknopte inhoudsweergave <i>De Droomers</i>	36
4.1.1 De wereldgeschiedenis	36
4.1.2 Het anarchisme	36
4.1.3. De psychologische romantiek	37
4.1.4 Samenvatting in actantieel model	37

4.2 Normatieve analyse <i>De Droomers</i>	38
4.2.1. De innerlijke drang naar vrijheid	38
4.2.2. Afkeer van de maatschappij	39
4.2.3. Literaire normen	42
4.3 Globale waarden <i>De Droomers</i>	44
5. Analyse Een huwelijk in het jaar 2020	
5.1 Beknopte inhoudsweergave <i>Een huwelijk in het jaar 2020</i>	47
5.1.1 Beschrijving samenleving	47
5.1.2 Dramatisch liefdesleven	48
5.2 Normatieve analyse van extremen in <i>Een huwelijk in het jaar 2020</i>	49
5.2.1 Conservatisme/progressiviteit	50
5.2.2 Mannelijkheid/vrouwelijkheid	52
5.3 Normatieve analyse van <i>Een huwelijk in het jaar 2020</i> op basis van de thema's 'vrijheidsdrang', 'maatschappijkritiek' en 'literaire normen'.	55
5.3.1. De innerlijke drang naar vrijheid	55
5.3.2 Afkeer tegen de maatschappij	57
5.3.3 Literaire normen	59
5.4 Globale waarden <i>Een huwelijk in het jaar 2020</i>	62
6. Conclusie en discussie	64
7. Bibliografie	67

Although Barthes advocated for disconnection between authors and their work, authors are still associated with the values of their work. This connection fades the boundary between *fiction* and *non-fiction*, because novels are compared to the author's lifecycle. Authors themselves contribute to this fading as well. They fictionalize to determine their postures and to reflect the reality in a better way. In this context, the genre *autobiografiction* is interesting because it integrates both the non-fictional part (factual lifecycle) and the fictional parts (like thoughts and romanticizing). In this paper, a normative analysis, based on the theory of Greimas and Jouve, is applied to the autobiografiction *De Vrijheidzoeker* and to two novels of Maurits Wagenvoort. The main character's worldview of *De Vrijheidzoeker* largely corresponds with the worldviews of the novels. Because the autobiografiction and the novels share a lot of values, I suppose they are the author's values. It seems that Wagenvoort's novels are also fictionalised in order to reflect the reality in a better way. Therefore, his novels cannot be considered to be purely fiction, because it seems they contain autobiographical values. Fictionalization in Wagenvoort's writings were also used to determine the intellectual posture of Wagenvoort.

1. Inleiding

1.1. De vage grens tussen fictie en non-fictie

De grens tussen literaire fictie en literaire non-fictie is erg vaag. Het lijkt erop dat boeken met het label *non-fictie* automatisch een andere lading krijgen dan fictieboeken. Zo schrijft Amerikaanse letterkundige Swann (2001): "We approach a text differently if it is genuinely anonymous, if it is known to be pseudonymous, and if the identity behind the pseudonym is known."¹ Als voorbeeld haalt Swann William Hale White's autobiografieën van het personage en pseudoniem Rutherford aan. Het schrijven van een autobiografie van een personage en pseudoniem zorgt voor een vreemd soort genre; is het fictie of non-fictie? Een autobiografie is een non-fictioneel genre, maar een autobiografie van een verzonnen personage lijkt meer te neigen naar fictie. Als later blijkt dat personages in deze autobiografie van Rutherford zijn gebaseerd op het werkelijke leven van de auteur White, wordt het ingewikkeld het boek bij de fictie of non-fictie in te delen.

Een actueler voorbeeld is de ophef over Friedmans roman *Tralievader*, waarvan in 2005 bekend werd dat Friedman niet echt het kind van een slachtoffer van de Jodenvervolgung was. Omdat Friedman inmiddels een reputatie had als tweedegeneratie oorlogsslachtoffer, zorgde dit voor commotie en stopte ze tijdelijk met het schrijven van boeken en columns.²

¹ Swann 2001, p. 30.

² Etty 2010, p. 261.

Hoewel Friedman fictie schreef, werd zij door de lezers als slachtoffer gezien en ging zij zich voordoen als een fictioneel personage.

Waar White's en Friedmans boeken onterecht als non-fictie werden gepresenteerd, is het ook mogelijk non-fictie te fictionaliseren. Zo hebben bijvoorbeeld verschillende maatschappijkritische teksten in de Nederlandse literatuur de vorm van fictie aangenomen, zoals *Van den vos Reynaerde*, *Lof der Zotheid*, *Reize door het Aapenland*, en *Max Havelaar*. De fictionalisering in deze werken zorgt voor een zekere mate van anonimiteit en afstand van de realiteit.

Maar dat niet alleen auteurs van maatschappijkritische werken gebruiken pseudoniemen, blijkt uit een recent verschenen artikel in *NRC Handelsblad* (30 april 2016) dat naar aanleiding van het pseudoniem Hendrik Groen is geschreven.³ De eerste roman van Hendrik Groen, genaamd *Pogingen iets van het leven te maken*, laat op een ontroerende en humoristische manier het leven in het bejaardenhuis zien. Typisch maatschappijkritisch is deze roman niet te noemen. Voor de keuze om toch onder een pseudoniem te schrijven, worden enkele redenen gegeven in het artikel:

De vrees vervolgd te worden, gedwarsboomd te worden in je werk, bang zijn dat mensen zullen denken dat je een onzedige schrijver bent of juist het tegendeel (boeken verkopen beter wanneer ze geschreven zijn onder een sexy vrouwen naam): het zijn allemaal negatieve redenen om een pseudoniem aan te nemen⁴

Een pseudoniem zorgt voor anonimiteit waardoor er een scheiding ontstaat tussen het privéleven en het schrijfwerk van de auteur. De auteur wil anoniem zijn werk presenteren en hier in zijn persoonlijke leven niet mee geassocieerd te worden. Hij wil vanwege zijn werk niet vervolgd of gedwarsboomd worden, of bang hoeven zijn voor meningen van anderen. Zoals het *NRC*-artikel aanduidt, is het opmerkelijk dat de nieuwsgierigheid van de lezer deze wens van de auteur om anoniem te blijven in de weg lijkt te zitten:

Interessanter dan de kwestie wie Hendrik Groen écht is, is de vraag waarom we dit eigenlijk willen weten, en waarom we zo hechten aan dat 'echt'. Wat is er gebeurd met de literatuur dat de persoon van de auteur belangrijker is dan het werk?⁵

Deze vraag lijkt te stranden in enkele voorbeelden waaruit blijkt dat een gevestigde naam als Stephen King het beter doet dan zijn pseudoniem. Helaas wordt dit postmoderne vraagstuk in dit artikel niet uitgediept.

Hoewel Barthes in 1967 stelde dat de auteur dood is, blijkt uit voorgaande

³ Jaeger 30 april 2016.

⁴ Jaeger 30 april 2016.

⁵ Jaeger 30 april 2016.

voorbeelden dat de auteur nog steeds een grote rol speelt in de interpretatie van de lezer. Fictie bevat verzonden elementen, maar er is nog steeds nieuwsgierigheid naar de persoon achter dit verzonden verhaal, zoals te zien is bij Friedman en Groen.

1.2 Fictie voor een betere weergave van de werkelijkheid

Opmerkelijk is de paradoxale gedachte van de journalist Lorraine Adamse, die vertelde dat “fictie haar beter in staat stelde de waarheid te vertellen.”⁶ Op BBC4 zei ze: “fiction is much more equipped to capture the complexity of our lives than the missives and reports that come out of newspaper organisations.”⁷ De complexiteit van een levensverhaal zou beter gevangen kunnen worden in fictie. Vaessens (2010), die Grunbergs fictie in het licht van zijn journalistieke non-fictie beschouwt, schrijft een interessante conclusie over Adamse en het werk van Grunberg waaruit naar voren komt dat Grunberg het schrijven van romans en journalistieke stukken combineert om zo de realiteit te vinden en op te schrijven.

Schrijvers, of ze nu uit de hoek van de fictie afkomstig zijn of uit de hoek van de non-fictie, lijken op zoek te zijn naar realiteit, en ze zoeken naar middelen om dat zo adequaat mogelijk te doen. Die middelen kunnen nu eens uit de gereedschapskist van de romancier komen, dan weer uit de gereedschapskist van de journalist.⁸

1.3. Feit en fictie in de werken van Wagenvoort

Het combineren van het schrijven van romans en journalistieke stukken kwam ook voor in de carrière van de negentiende-eeuwse schrijver en journalist Maurits Wagenvoort (1859-1945), van wie “al zo vaak gezegd [is] dat hij een vergeten en verstofte schrijver is, dat hij niet meer voor iedereen een onbekende is.”⁹ Net als Grunberg combineerde Wagenvoort, soms verscholen onder het pseudoniem Vosmeer de Spie, het schrijverschap met zijn journalistieke ambities. Ook Wagenvoort speelde met de grens tussen literaire non-fictie en fictie. Zo schrijft Van de Schoor (1999) dat Wagenvoort “[m]eer dan eens (...) [toegeeft] dat hij zijn personages heeft voorzien van zijn eigen levenservaringen en karaktertrekken”¹⁰, waarna Van de Schoor een passage uit Wagenvoorts roman *Het koffiehuis met de rode buisjes* vergelijkt met de relatie tussen Wagenvoort en schooljuffrouw Christien Vierhout. Interessant is de opmerking van Vierhout over het feit dat Wagenvoort soms zelf als verteller optreedt in *Maria van Màgdala*. Dit zou volgens haar “de fictionaliteit [verstoren], waardoor zij zich niet

⁶ Vaessens 2010, p. 4.

⁷ Vaessens 2010, p. 5.

⁸ Vaessens 2010, p. 5.

⁹ Van de Schoor 1999, p. 5.

¹⁰ Van de Schoor 1999, p. 12

meer kan inleven in de hoofdpersoon.”¹¹ Een soortgelijk voorbeeld waarin Wagenvoort de fictionaliteit lijkt te verstoren, is te vinden in zijn autobiografie *De Vrijheidzoeker*.

In 1930 schreef Wagenvoort een fictionele autobiografie, getiteld *De Vrijheidzoeker, roman van het werkelijk leven*. Hoewel het niet expliciet in de roman staat vermeld dat dit het levensverhaal van de schrijver Wagenvoort is, wordt dit wel door hem zo gepresenteerd en door de critici zo ontvangen. Zo berichtte Wagenvoort in 1930 aan de *De Journalist* dat zijn portret te vinden is in dit “boek van zijn hand dat spoedig zou verschijnen en waarin zijn levensgeschiedenis zou staan.”¹² Het is ook niet moeilijk een link te leggen tussen de auteur en het hoofdpersonage dat de naam Maurits Wagenvoort draagt door bijvoorbeeld de overeenkomende geboortedata en carrière. Toch lijkt hier niet alles mee gezegd. Hoewel het om een autobiografie lijkt te gaan, wordt het boek gepresenteerd met de ondertitel *roman van het werkelijk leven*. De term roman impliceert fictionele elementen die in dit verhaal samenkomen met de non-fictionele elementen uit Wagenvoorts leven.

Een vergelijkbaar boek is de in 1897 verschenen roman *Metamorfoze* van Couperus, hoewel hier het hoofdpersonage niet dezelfde naam draagt als de auteur. Ook in dit boek blijft de grens tussen roman en autobiografie vaag. Zo schrijft Couperus naar zijn uitgeverij over dit boek: "Het is eenigszins autobiografie, voor zooverre het werk geeft de kunst-evolutie van een modern auteur, die eerst poëzie schrijft en later proza. Er komt van zelf heel veel in van mijzelfen."¹³ Terecht stelt Klein (1994) dat “een roman waarin veel autobiografisch materiaal is opgenomen (...) echter nog geen autobiografie [is]”¹⁴. Hoewel *Metamorfoze* en *De Vrijheidzoeker* non-fictionele autobiografische elementen lijken te bevatten, betekent dat nog niet dat het autobiografieën zijn. Het zijn enkel een boeken waarin veel van de auteur in terug te vinden is, gecombineerd met fictie die mogelijk de werkelijkheid soms beter lijkt te vangen, zoals Adamse dat bedoelde. Het motto dat Couperus heeft geschreven bij *Metamorfoze* sluit hier goed op aan.

En al zoû ik nu eens schrijven een boek, waarvan de held een modern auteur was: al zoû ik dien held laten schrijven werken, die verwant aan de mijne waren, de held zoû niet ik zijn, zijn kunst niet de mijne: en de roman zoû een roman blijven, niets dan een roman, en zich nooit realizeeren tot autobiografie.¹⁵

Het idee een boek te schrijven over een held die verwant is aan de auteur, lijkt toegepast te zijn op *Metamorfoze* en *De Vrijheidzoeker*. Dat beide auteurs een dergelijk

¹¹ Van de Schoor 1999, p. 13.

¹² *De Journalist* 17 juli 1930, p. 50.

¹³ Klein 1994, p. 9.

¹⁴ Klein 1994, p. 9.

¹⁵ Couperus 1897, motto.

verhaal een roman blijven noemen, is interessant gezien de vraag in welke verhouding referentialiteit en fictionaliteit gemengd moeten zijn om van een autobiografie te kunnen spreken. Is het wel mogelijk een puur non-fictionele autobiografie te schrijven of zorgen bijvoorbeeld de selectie van levensgebeurtenissen en de manier waarop over die gebeurtenissen verteld wordt al voor een gemanipuleerde weergave van de werkelijkheid?

1.4 Onderzoeksvraag

In het licht van deze problematiek is het interessant de relatie tussen *De Vrijheidzoeker*, waarvan Wagenvoort zegt dat zijn levensgeschiedenis hierin te vinden is, en andere romans van Wagenvoort te onderzoeken. Het is mogelijk dat Wagenvoort de fictie in zijn romans net als Adamse gebruikt als kunstvorm om de realiteit beter mee weer te geven. Daarnaast is het ook aannemelijk dat in *De Vrijheidzoeker* het wereldbeeld van de schrijver Wagenvoort geprojecteerd is op het hoofdpersonage Wagenvoort te vinden is. De fictieve romans zouden mogelijk een wereldbeeld bevatten dat overeenkomt met de autobiografie. De onderzoeksvraag luidt dan ook: Hoe verhoudt het wereldbeeld van het personage Wagenvoort uit *De Vrijheidzoeker* zich tot het wereldbeeld dat naar voren komt in Wagenvoorts romans?

Voordat we deze onderzoeksvraag kunnen beantwoorden, is het nodig enkele aspecten ervan te verhelderen. Om duidelijk voor ogen te hebben met wat voor soort genre we te maken hebben tijdens de bespreking van *De Vrijheidzoeker*, zal allereerst de vage relatie tussen fictie en non-fictie in autobiografische romans als *De Vrijheidzoeker* besproken worden aan de hand van het begrip *autobiografictie*. Het is lastig een autobiografie zoals *De Vrijheidzoeker* te lezen als een puur objectieve non-fictionele autobiografie. Hierom is het ook niet mogelijk het personage en de schrijver Maurits Wagenvoort met elkaar te identificeren. We kunnen enkel spreken over de waarden die een impliciete auteur van de autobiografische roman uitdraagt. Ten tweede zal het begrip *impliciete auteur* besproken worden. Zoals verder uitgelegd zal worden in de inleiding, zullen de waarden van de impliciete auteur gelokaliseerd en op waarde geschat worden met behulp van een normatieve analyse. Omdat de impliciete auteur in verband lijkt te staan met het tekstinherente posture dat Wagenvoort zichzelf aanmeet, zal ten slotte het begrip *posture* aangehaald worden zoals Meizoz dat heeft beschreven. *De Vrijheidzoeker* bevat fictie omdat het boek bijvoorbeeld al nooit de hele werkelijkheid kan tonen. Omdat de auteur zijn eigen leven beschrijft, is het mogelijk dat hij fictie inzet om zijn levensverhaal te romantiseren.

1.5 Autobiografictie

De Engelse auteur Stephen Reynold schreef in 1906: "Where the three converging lines – autobiography, fiction, and the essay meet, at that point lies autobiografiction."¹⁶ Hieruit volgt logisch een definitie van autobiografie die Reynold geeft: "[A] record of real spiritual experiences strung on a credible but more or less fictitious autobiographical narrative. And it reads very like, is closely related to, an essay."¹⁷ Dit literaire genre zou volgens hem een compromis zijn, omdat de drie genres *fictie*, *non-fictie* en *essay* apart niet de lading kunnen dekken die de schrijver wil overbrengen bij het schrijven van een erg persoonlijke autobiografie.

Fiction is impracticable. He [a man, usually of an introspective nature, with accumulated large body of spiritual experiences] does not wish, or is not able, to invent such a complicated apparatus for self-expression. (...) Formal autobiography would present much the same difficulty- the introduction of a larger amount of (for his purpose) extraneous matter- for a man's life and the events of it, chronological sequence and completeness, are the aim in autobiography. Essays again, would be too disconnected and would scarcely admit of an attitude frankly egoistical enough.¹⁸

Reynold schrijft dat de genres *fictie*, *non-fictie* en *essay* apart niet de persoonlijkheid van de schrijver kunnen overbrengen omdat de schrijver zich in fictie niet helemaal kan of wenst uit te drukken, in een formele pure non-fictionele autobiografie een té compleet beeld van levensgebeurtenissen moet geven en in essays té verstandelijk te werk moet gaan om een eigzinnige visie weer te geven. Het samengestelde genre *autobiografictie* biedt andere mogelijkheden dan een klassieke autobiografie, roman of essay.

Reynold stelt dat dit genre bijna altijd met een soort van anonimiteit geschreven wordt.¹⁹ Dit kan bijvoorbeeld zichtbaar worden doordat de auteur een pseudoniem gebruikt, maar ook door middel van het vertellen via een personage. Saunders (2010) noemt de voordelen van deze anonimiteit.

While on the one hand it can enable authors to emerge from their spiritual crises with an aesthetic vocation, on the other (...) it can serve as an expression of belief, or of the desire to believe. Its fictionality can be used to foster an awareness of the fictionality in discourses claiming to be true, such as theology or autobiography. Alternatively, it can express a sense that there are truths that inhere in fictions.²⁰

¹⁶ Reynold 1906, p.28.

¹⁷ Reynold 1906, p.28.

¹⁸ Reynold 1906, p.28.

¹⁹ Reynold 1906, p.28.

²⁰ Saunders 2010, p. 176.

Net als Reynold wijst ook Saunders erop dat de schrijver met een autobiografictie zijn “spirituele” problemen aan het licht kan brengen. Daarnaast is het volgens Saunders de oplossing voor de problematiek rondom de grenzen van fictie en non-fictie. Zo laat autobiografictie de fictie zien in op het eerste gezicht non-fictionele discoursen, zoals theologie en autobiografie, waarin het gaat om “waarheid”, en laat dit genre aan de andere kant de waarheden zien die in fictie aan het licht worden gebracht. Saunders lijkt met zijn uitspraak over de inherente waarheid in fictie hetzelfde te bedoelen als Adamse.

In de recent verschenen studie *Oprecht Gelogen* spreekt Lut Missinne (2013) over de spanning tussen feit en fictie in autobiografische teksten. Ze legt het verschil uit tussen de begrippen *autobiografie* en *autobiografische roman*, gebaseerd op Pascals *Design and Truth in Autobiography* (1960). Het is niet erg lastig om *De Vrijheidzoeker* te typeren als een autobiografische roman door de ondertitel *Roman van het leven*. Interessanter is het om te kijken waarin de autobiografische roman volgens Pascal verschilt van een autobiografie. Allereerst zou een autobiografische roman “over meer verteltechnische mogelijkheden beschikken [want] de roman kan gebeurtenissen die zich buiten het gezichtsveld van de held afspelen, weergeven, veronderstellen of verklaren.”²¹ Anders dan bij een autobiografie kunnen bijvoorbeeld ook gedachtes of gesprekken van anderen verteld worden. Ten tweede kunnen mogelijkheden besproken worden die in een autobiografie onbesproken zouden moeten blijven omdat deze mogelijkheden niet echt gebeurd zijn. Hierom vindt Pascal een autobiografische roman vollediger omdat “een autobiografie noodzakelijkerwijze open en onaf moet blijven”.²² Tot slot stelt Pascal vast “dat bepaalde gebeurtenissen door hun inbedding in een structuur en door verdichting sterk aan betekenis winnen.”²³ Dit derde punt lijkt de vorige twee punten samen te nemen. Het vertellen van een groter verhaal en niet enkel van non-fictionele gebeurtenissen zorgt voor een betekenisvoller levensverhaal. Opnieuw lijkt het gebruik van fictie te zorgen voor een vollediger waarheid, zoals we ook zagen bij Adamse en Couperus.

Naast het verschil tussen de termen *autobiografie* en *autobiografische roman*, legt Missinne ook het verschil uit tussen *autobiografische roman* en *autofictie*. Ze beweert dat bij velen de term *autobiografische roman* weerstand oproept: ‘twijfel aan de literaire kwaliteit van het genre, de verdenking van licht consumeerbare literatuur te zijn, van een knieval te zijn

²¹ Missinne 2013, p. 34.

²² Missinne 2013, p. 34.

²³ Missinne 2013, p. 34.

voor het grotere publiek.²⁴ Omdat deze term zoveel weerstand oproept, zou er een andere term voor in de plaats moeten komen. De term ‘autofictie’ lijkt ‘[d]e grootste kanshebber om het begrip ‘autobiografische roman’ geheel te verdingen (...).’²⁵ Toch betekenen deze begrippen niet precies hetzelfde. Volgens Missinne ‘liggen de autobiografische roman en autofictie erg dicht bij elkaar, maar (...) verschillen [ze] duidelijk op één punt: in autofictie zijn auteur en personage voor de lezer als een en dezelfde herkenbaar.’²⁶

De studie van Collona (1989) vult de uitleg van autofictie aan. Hij schrijft dat autofictie een verhaal is ‘in de eerste persoon dat zich voordoet als een fictief verhaal, maar waarin de auteur als homodiëgetische verteller onder zijn eigen naam opduikt en de geloofwaardigheid als inzet in stand worden gehouden door tal van ‘levenseffecten’.’²⁷ Het verhaal doet zich voor als een fictief verhaal, maar de auteur treedt als personage op in zijn eigen verhaal.

Het lijkt er op dat we *De Vrijheidzoeker* als een auto(biogra)fictie mogen beschouwen. Het werk bevat fictionele, non-fictionele en essayistische elementen. Anders dan Couperus *Metamorfoze* lijken de auteur en personage voor de lezer één en dezelfde en lijkt de auteur als homodiëgetische verteller op te treden met het personage dat zijn naam draagt. Het is aannemelijk dat sommige gedachten die het personage heeft, dezelfde gedachten zijn als Wagenvoort had op dat moment, op het moment van de beschreven gebeurtenis of op het moment van het schrijven zelf, en dat hij die niet voor niets in zijn autobiografie bespreekt. *De Vrijheidzoeker*, waarin de auteur en het personage dezelfde naam en carrière hebben, verschilt van *Metamorfoze*, waarin de band tussen auteur en hoofdpersoon minder duidelijk zichtbaar is. *Metamorfoze* lijken we als autobiografische roman te kunnen betitelen. De nauwe band tussen auteur en personage in *De Vrijheidzoeker* zorgt ervoor dat dit werk een autobiografictie is.

1.6 De impliciete auteur

Omdat een autobiografictie fictionele elementen bevat en geen zuiver non-fictioneel genre is, kunnen we de verteller en de auteur niet aan elkaar gelijk stellen. Het door Booth geïntroduceerde begrip *implied author* staat tussen de verteller en de auteur in en heeft twee toepassingen:

²⁴ Missinne 2013, p. 44.

²⁵ Missinne 2013, p. 44.

²⁶ Missinne 2013, p. 53.

²⁷ Missinne 2013, p. 51.

(...) [A] creation of the real author (a superior version of himself) that differs from implied authors we meet in other works. (...) [T]he second way Booth defines the implied author: he is the structure, the morals of the text. (...) The implied author thus becomes an inference the reader generates based on the text. According to Booth we infer the implied author as an ideal, literary, created version of the real man; he is the sum of his own choices, and the reader's idea of the implied author includes the inferable meanings of the events, their moral and emotional contents.²⁸

De impliciete auteur is uit te leggen als een schepping van de auteur waarin hij zijn normen en waarden presenteert. Doordat de auteur het verhaal regisseert en de woordkeus in het verhaal bepaalt, wordt de impliciete auteur door de auteur geregisseerd. Aan de andere kant vormt de lezer zichzelf een beeld van de auteur op basis van de tekst en is de impliciete auteur een schepping van de lezer. Interessant is Booths uitspraak over de verschillende impliciete auteurs per roman van dezelfde auteur. Verschillende romans hebben morele waarden, structuren en idealen waardoor er ook een ander beeld van de impliciete auteur ontstaat. De impliciete auteur is 'de bron van het geheel van normen en opvattingen dat de ideologie van een tekst vormt. Hij is met andere woorden verantwoordelijk voor het wereldbeeld dat uit een verhaal spreekt.'²⁹ De verschillende romans van Wagenvoort bevatten ook verschillende impliciete auteurs, waardoor we mogelijk meerdere aspecten van het wereldbeeld uit *De Vrijheidzoeker* terugzien.

1.7 Posture

Omdat de impliciete auteur deels geregisseerd is door de auteur, moeten we er rekening mee houden dat de auteur zichzelf een posture kan aanmeten. Zeker bij het schrijven van een autobiografictie is het mogelijk dat de auteur zijn leven romantiseert. Dat een roman of autobiografictie fictieel is, kan tijdens het lezen vergeten worden, zoals duidelijk is geworden bij het conflict rondom Friedmans *Tralievader*.

Meizoz (2007) geeft de volgende definitie van het begrip *posture*: 'La "posture" est la manière singulière d'occuper une "position" dans le champ littéraire. (...) La posture constitue l' "identité littéraire" construite par l'auteur lui-même, et souvent relayée par les médias qui la donnent à lire au public.'³⁰ Het posture is de enige manier om een positie in het literaire veld te veroveren. Het posture wordt door de auteur zelf gecreëerd en door de media meegedeeld aan het leespubliek. Hoewel een posture volgens Meizoz de enige weg is om een plek in het literaire veld te veroveren, wil dit niet zeggen dat de veroverde plek per definitie overeenstemt met zijn posture.

²⁸ Claassen 2012, p. 11.

²⁹ Herman & Vervaek 2005, p.25.

³⁰ Meizoz 2007, geciteerd uit Roland, H. & Vanasten, S. (2010).

De daadwerkelijke positie van een auteur in het literaire veld stemt [...] niet noodzakelijk overeen met zijn posture; de auteur kan zijn posture proberen in te zetten om een bepaalde, gewenste positie te bereiken of om onderhandelingen aan te gaan om zijn positie te verbeteren.³¹

Zo heeft Wagenvoort zich met een posture in het literaire veld gevestigd, maar schrijft hij pas laat in zijn carrière *De Vrijheidzoeker*. Dit geeft aanleiding tot beschouwingen over de manier waarop hij zijn positie mogelijk heeft proberen te romantiseren, omdat de schrijver via een autobiografische zijn carrière in een ander, waarschijnlijk beter, perspectief kan beschrijven. Door de lezer een mooier beeld te schetsen van de realiteit met een gelijknamig hoofdpersonage, verbetert dit het aanzien van de auteur. Dit soort tekstinherente posture-uitingen impliceren een gelijkstelling van de auteur en het personage of de impliciete auteur.

1.8 De te analyseren romans

In dit onderzoek zal nagegaan worden of de waarden uit *De Vrijheidzoeker* overeenkomen met het wereldbeeld dat uit zijn romans spreekt. Twee interessante romans voor deze normatieve toetsing, waarin de auteur Wagenvoort als verteller duidelijk naar voren lijkt te komen, zijn *De Droomers* en *Een huwelijk in het jaar 2020*.

In 1900 schreef Maurits Wagenvoort *De Droomers*, dat meteen veel aandacht kreeg van de critici.³² Hoewel het anarchisme niets nieuws was in de literatuur, was het anarchisme dat in *De Droomers* naar voren komt een struikelblok voor veel critici. Het werk werd al snel, door zowel het liberale letterkundige tijdschrift *De Gids* als het socialistische dagblad *Het Volk*, gekwalificeerd als een anarchistische roman: "De heer Wagenvoort schenkt ons den roman van den Anarchist."³³ Deze interpretatie van de roman is ook het uitgangspunt geweest van modern neerlandistisch onderzoek. De meest uitgebreide analyse is die van Bel (1989), waarin het werk vooral als een anarchistisch boek wordt gezien: 'een roman waarin het 'anarchisme van de daad' wordt verdedigd.'³⁴ Haar uitgebreide discoursanalyse legt een grote nadruk op de vergelijking met het anarchisme in de maatschappij van toen. De relatie tot de auteur Wagenvoort wordt echter nauwelijks beschreven. Dit is jammer, aangezien *De Droomers* juist opvalt door de lange essayachtige uitweidingen die ons doen denken dat we het gedachtegoed van de auteur lezen. Deze indruk wordt aannemelijker door de handelingen van het hoofdpersonage die hieruit volgen. Interessant is ook het motto van dit boek, waarin Wagenvoort schrijft over wat hij beschouwt als het doel van de kunst:

³¹ Bongers 2011, pp. 8-9.

³² Bel 1989, p. 220.

³³ Letterkundige kroniek 1900.

³⁴ Bel 1989, pp. 214-215.

Het komt den schrijver voor, dat de leus: „de kunst om de kunst” een verouderde leus zij en vervangen dient te worden door: „de kunst om den kunstenaar”. De tijd, dat literaire kunst enkel het leven mocht afbeelden, en niets meer, is voorbij; het is de taak van den kunstenaar het leven te verklaren, niet het in zijne alledaagsche vormen te fotografeeren. En al ware dit niet zoo: hij ontleent aan zich-zelf het recht om te doen, zooals hem goeddunkt.³⁵

Het Tachtigersideaal dat kunst enkel om de kunst moet gaan, wordt hier door Wagenvoort losgelaten. Het zou juist de taak van de kunstenaar moeten zijn het leven te verklaren. Het doel zou bij de kunstenaar zelf moet liggen. Hiermee geeft hij expliciet aan dat hij zijn eigen denkbeelden in het werk heeft verwerkt. Op grond van de veronderstelling dat *De Droomers* Wagenvoorts eigen gedachten, zielsweerspiegelingen en zijn wereldvisie weergeeft, is het interessant deze roman naast *De Vrijheidzoeker* te leggen om zo te zien hoe Wagenvoort precies zijn levensopvatting, zoals hij die beschrijft in zijn fictionele autobiografie, heeft verwerkt in *De Droomers*.

In *Een huwelijk in het jaar 2020* lijkt Wagenvoort opnieuw een grote rol te spelen in de lange uitweidingen. In deze futuristische roman maakt hij opnieuw gebruik van zijn kennis over staatsinrichting. *Den Gulden Winckel* schrijft in 1924 dan ook dat hij ‘alle theorieën van liberalisme, socialisme en communisme [beheerscht]; hij toovert ons boeiend en treffend een wereld voor, zooals menigeen die wenscht in z’n dromen.’³⁶ De vraag die hieruit naar voren komt is welke normen en waarden er in deze door Wagenvoort geschetste toekomst naar voren komen. De handelingen en uitspraken van de personages zullen dit uitwijzen in een normatieve analyse.

1.9 Hypothese

Ik verwacht dat er zowel overeenkomsten als verschillen tussen de normatieve analyses van de romans waargenomen zullen worden. Zowel *De Droomers* als *Een huwelijk in jaar 2020* lijken ideeën over staatsinrichting te bevatten. Ik verwacht dat deze ideeën zullen overeenkomen en misschien ook terug te vinden zijn in zijn autobiografictie. Daarnaast spreekt er een drang naar vrijheid uit de titel *De Vrijheidzoeker*, die terugkomt in het anarchisme dat besproken wordt in *De Droomers* en in de gedroomde toekomststaat in *Een huwelijk in het jaar 2020*. Op het eerste gezicht lijkt het erop dat er veel raakvlakken zijn tussen de romans en dat de globale waarden overeen zullen komen. Omdat anarchisme en een ideaal voorgestelde toekomstmaatschappij toch wel extreme onderwerpen zijn, is het ook mogelijk dat er verschillen zullen zijn tussen de autobiografictie en de romans.

³⁵ Wagenvoort 1900, voorwoord.

³⁶ Muller 1924, p. 24.

2. Methode

In dit normatieve onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de theorieën van Greimas en Jouve. De benaderingswijze van laatstgenoemde heb ik leren kennen met behulp van enkele ijkpunten uit de inleiding van de masterscriptie *Schoenmaker, blijf bij je leest* van Joke Simmelink.

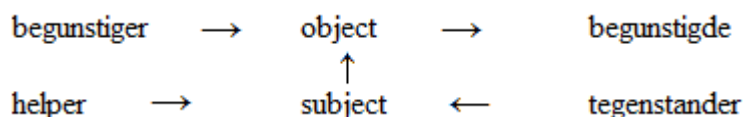
2.1 Narratologische dieptestructuren

De impliciete auteur kan naast een vorm van posture ook uitgelegd worden als een beeld dat de lezer van de schrijver overhoudt op basis van tekstuele elementen. Het onderzoek naar deze tekstuele elementen, ook wel narratologische dieptestructuren genoemd, is onder te verdelen in drie niveaus. Allereerst de zogenoemde oppervlaktestructuur van Genette waarin wordt gekeken naar de formulering. Hier gaat het om concrete, zichtbare taalelementen als woordkeuze en vertelinstantie.³⁷ Het tweede niveau houdt zich bezig met organisatie en chronologie van de verhaalelementen.³⁸ Tot slot houdt het derde niveau zich bezig met een abstracter systeem met ‘een chronologische opeenvolging van sequenties’.³⁹

2.2 Het actantiële model van Greimas

Greimas’ theorie bevindt zich in de diepste narratologische structuur, aangezien hij ‘een verhaal – of zelfs een heel oeuvre- tot vier termen (reduceert) die hij in een vierkant tegenover elkaar plaatst (...).’⁴⁰ Geïnspireerd op de algemeen geldende verhaaltheorie die Propp baseerde op sprookjesverhalen, verschijnt in 1966 Greimas’ *Semantique structurale* waarin hij de constante distributie van actanten beschrijft.⁴¹ Anders dan bij acteurs, zijn actanten geen ‘psychologische figuren maar abstracte entiteiten. Ze zijn zelfs niet noodzakelijkerwijze menselijke of dierlijke wezens of magische objecten, maar kunnen tevens zuiver conceptuele inhouden zijn.’⁴² De distributie van abstracte narratologische concepten is op een constante manier geordend, zoals te zien is in figuur 2.

Figuur 2. Actantieel model Greimas⁴³

³⁷ Herman & Vervaeck 2005, p.47.

³⁸ Herman & Vervaeck 2005, p.48.

³⁹ Herman & Vervaeck 2005, p.48.

⁴⁰ Herman & Vervaeck 2005, p.48-49.

⁴¹ Greimas. 1991, p. 10.

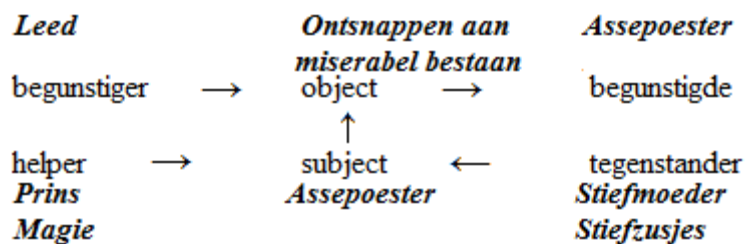
⁴² Greimas. 1991, p. 10.

⁴³ Bork et al. 2012.

In dit actantieel model is te zien dat een subject een doel voor ogen heeft, het zogenoemde object. De reden waarom het subject dit object nodig heeft, hangt af van de begunstigde. De zender, de zogenoemde begunstiger, stelt het subject dit doel voor ogen. Tot slot krijgt het subject hulp van de helper en/of wordt hij tegengewerkt door de tegenstander.

Een simpel voorbeeld kan ontleend worden aan het sprookje *Assepoester*. Als we het verhaal van *Assepoester* vanuit het hoofdpersonage Assepoester bekijken, zien we in figuur 3 een mogelijk actantieel model.

Figuur 3 Actantieel model van Assepoester

Assepoester leeft een miserabel leven als werkster bij haar stiefmoeder en stiefzusjes. Ze wil uit dit leven ontsnappen maar wordt tegengewerkt door haar stiefmoeder en stiefzusjes die proberen te voorkomen dat ze naar het bal van de prins gaat. Door een fee en pratende muizen lukt dit toch, dus zijn zij de helpers. De rijke stiefmoeder zal wel vaker een uitnodiging hebben gehad, maar waarschijnlijk had Assepoester er op dit moment genoeg van na al haar leed, de begunstiger. Haar leed beweegt haar naar het bal te gaan. Op het bal ontmoet ze de prins, die haar helpt te ontsnappen uit haar miserabele leven door haar te zoeken en mee te nemen naar zijn kasteel. Uiteindelijk ontsnapt Assepoester aan haar miserabele leven en is ze zelf de begunstigde.

2.3 Normativiteit gebaseerd op de handelingen van personages

Hoewel dit model niet direct de impliciete auteur en de normen en waarden uit een tekst weergeeft, maakt het model het wel mogelijk de tekst beter te interpreteren. Het schema leent zich voor interpretatie van elk subject in de tekst, waardoor het verloop van het verhaal duidelijk wordt. Het verloop van het verhaal, de daden en de uitspraken van personages zijn belangrijk voor de normatieve analyse. Zo vermeldt Jouve (2001) dat personages hun wereldvisie kunnen uitdrukken door gedachten en uitspraak, maar dat die ook af te lezen is uit hun daden.⁴⁴ Een positief eind van een verhaal laat zien dat dit personage goed heeft gehandeld of goede innerlijke kwaliteiten bezit. Een slecht einde laat daarentegen zien dat het

⁴⁴ Jouve 2001, p.35.

personage slecht gehandeld heeft of slechte innerlijke eigenschappen bezit.⁴⁵ Door te oordelen over de handelingen en eigenschappen van de personages, lijken we de impliciete auteur te kunnen achterhalen. Het feit dat de stiefmoeder Assepoester niet kan tegenhouden naar het bal te gaan, laat zien dat stiefmoeder slecht gehandeld heeft of slechte innerlijke eigenschappen bezit. Hiermee lijken we te kunnen zeggen dat de impliciete auteur het streven van het subject naar het object goedkeurt, aangezien de tegenstander niet slaagt. Het verhaal van Assepoester had een andere visie uitgedragen als ze was overleden na vijftig jaar te hebben gediend bij stiefmoeder.

2.4 Normativiteit gebaseerd op de gedachten en uitspraken van personages

De gedachten en uitspraken van personages kunnen volgens Jouve (2001) een wereldvisie uitdragen. Deze gedachten en uitspraken horen volgens hem bij het begrip *discours*, dat niet op de daden van de personages van toepassing is.⁴⁶ Het zou gaan om een universum aan overtuigingen dat duidelijk wordt door een dialoog met andere personages of door een innerlijke dialoog of monoloog.⁴⁷ Dit discours kan volgens Jouve op drie niveaus onderzocht worden: het syntactische, het pragmatische en het semantische niveau⁴⁸. In deze volgorde komt dit neer op: de keuze in de opbouw van de tekst, de keuze voor retorische middelen als ethos, pathos en logos en de keuze voor getoonde uitspraken en gedachten van personage.

Dit laatst genoemde semantische niveau geeft de subjectiviteit van het discours weer.⁴⁹ Hierdoor worden de normen en waarde van de impliciete auteur duidelijk. Dit subjectieve niveau is onder te verdelen in vier manieren waarop er gesproken en gedacht wordt: de keuze van de thema's, het taalregister, de beeldspraak en de evaluatieve uitspraken.⁵⁰ Door de keuze van de thema's laat de (impliciete) auteur zien welke onderwerpen hij wil bespreken in zijn werk.⁵¹ Het taalregister is van belang bij de normatieve analyse omdat het laat zien op welke manier het personage zich uitdrukt en hoe die uitdrukking in verhouding tot anderen staat.⁵² Hierbij kunnen we denken aan een beroep of de stand van het personage met het daarbij horende dialect. Het gebruik van een bepaalde metaforiek is van belang voor het bepalen van de subjectiviteit van het discours, omdat we zo de imaginaire en obsederende beelden van het

⁴⁵ Jouve 2001, p.67.

⁴⁶ Jouve 2001, p.36.

⁴⁷ Jouve 2001, p.36.

⁴⁸ Jouve 2001, p. 37.

⁴⁹ Jouve 2001, p. 37.

⁵⁰ Jouve 2001, p. 37.

⁵¹ Jouve 2001, p. 37.

⁵² Jouve 2001, p. 39.

personage krijgen te zien.⁵³ Deze denkbeelden laten zien waar het personage over nadenkt en waar het personage zich mentaal mee bezighoudt. Tot slot spreekt het voor zich dat evaluatieve uitspraken getuigen van waardeoordelen en waarden uitdragen. Jouve verdeelt deze evaluatieve uitspraken in vier aspecten: de keuze voor vocabulaire⁵⁴, adjectieven⁵⁵, bijwoorden⁵⁶ en krachttermen.⁵⁷ Dit semantisch niveau laat de subjectiviteit van het verhaal zien en op bovenstaande manier zijn de lokale waarden van personages te achterhalen.

2.5 Globale waarden

De bovengenoemde daden, gedachten en uitspraken van personages vormen slechts op zichzelf een klein deel van wat de auteur wil zeggen in zijn werk. Zij vormen de door Jouve geïntroduceerde lokale waarden. Deze uitgedragen waarden van personages kunnen van elkaar verschillen, net zoals de waarden van de impliciete auteur kunnen verschillen in de onderscheiden literaire werken van een auteur.⁵⁸ Vooral de belangrijkste (hoofd)personages lijken een rol te spelen in de globale analyse, aangezien deze personages het meest aan het woord komen. De keuze van de auteur om juist deze personages veel aan het woord te laten, impliceert dat hij door deze personages zijn punt duidelijk wil maken. De globale waarden laten op abstract niveau zien waar het werk om draait. Greimas geeft deze globale waarden onder andere weer aan de hand van toestanden, transformaties en het semiotisch vierkant, de zogenoemde *formules*.⁵⁹

Greimas beschouwde formules [...] als mini-samenvattingen, die na de beschrijvende analyse kwamen en die het voordeel hadden dat ze meegenomen konden worden naar en vergeleken met de bevindingen van een volgende analyse, om zo de basis te vormen van een theoretische metataal.⁶⁰

Door deze essentie van de tekst te achterhalen in minisamenvattingen, komen we ook dichterbij wat de auteur wil zeggen. Door *De Vrijheidzoeker* te vangen in een minisamenvatting, lijken we de essentie van het verhaal te kunnen achterhalen. Ook kunnen we die vervolgens naast minisamenvattingen van zijn romans leggen om zo overeenkomende of verschillende schema's te kunnen observeren. Greimas ontwikkelde een schema, genaamd Carré de

⁵³ Jouve 2001, p. 43.

⁵⁴ Jouve 2001, p. 47-48.

⁵⁵ Jouve 2001, p. 48-49.

⁵⁶ Jouve 2001, p. 50.

⁵⁷ Jouve 2001, p. 51.

⁵⁸ Jouve 2001, p. 35.

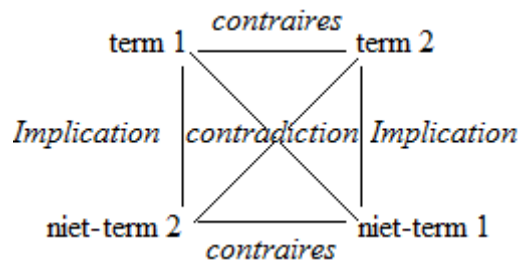
⁵⁹ Poppe 1992, p. 16.

⁶⁰ Poppe 1992, p. 16.

Véridiction I (zie figuur 4), waarop verschillende toepassingen zijn gemaakt (zie figuur 5 en 6).

2.6 Greimas Carré de Véridiction

Figuur 4. Algemene Carré de Véridiction I Greimas⁶¹

In Carré de Véridiction I is te zien hoe het verhaal zich ontwikkelt in de tijd dat het in het actantiële model genoemde subject zich naar het object toe beweegt. Poppe (1992) schrijft dat “[e]en beschrijving in termen van deze transformaties (...) een beschrijving van de narratieve organisatie van het verhaal [is].”⁶² Door dit schema in te vullen, maken we duidelijk hoe het verhaal is opgebouwd, iets wat we eerder hebben gezien bij het syntactische discoursniveau van Jouve. Door tegenstellingen op abstract niveau te vinden, wordt het aanschouwelijker waar het nu precies om draait in het verhaal.

Een vaak gebruikt voorbeeld om het schema duidelijk te maken is met de invulling van de tegengestelde relatie van leven (term 1) en dood (term 2) in het licht van het passieverhaal van Jezus. Deze tegenstelling tussen leven en dood noemt Greimas *contraires*.⁶³ Logischerwijs is deze tegenstelling ook te vinden tussen niet-dood (niet-term 2) en niet-leven (niet-term 1). Deze tegenstelling is paradoxaal, omdat Jezus sterft aan het kruis maar de dood overwint. De relatie tussen term 1 en niet-term 1 noemt Greimas *contradiction*.⁶⁴ Deze tegenstelling is niet schijnbaar, aangezien *niet* uitsluitend een absoluut verschil aanduidt. Hetzelfde geldt voor term 2 en niet-term 2. Tot slot noemt Greimas de relatie tussen term 1 en niet-term 2 *implication*.⁶⁵ Zo impliceert leven dat iets of iemand niet-dood is, en impliceert dood dat iets of iemand niet-levend is. Het begrip *implicatie* laat de schijnbaarheid van de tegenstelling tussen term 1 en term 2 zien. Deze onzekerheid laat zich vertalen in een andere invulling van dit schema, zoals te zien is in figuur 5.

⁶¹ Gebaseerd op Herman & Vervaeck 2005, p.49.

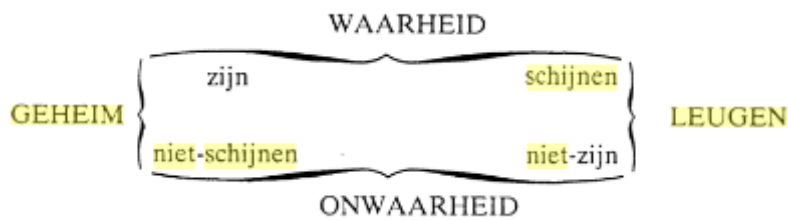
⁶² Poppe 1992, p. 9.

⁶³ Herman & Vervaeck 2005, p.49.

⁶⁴ Herman & Vervaeck 2005, p.49.

⁶⁵ Herman & Vervaeck 2005, p.49.

Figuur 5. Alternatieve invulling Carré de Véridiction I⁶⁶

Door de termen *zijn* en *schijn* in te vullen, wil Greimas (1991) ‘de innerlijke waarheid van het verhaal’⁶⁷ weergeven. Zij beweren dat dit schema waarin dezelfde verbanden worden gelegd als in figuur 4 ‘het buitengewone ‘maskerspel’ tussen verborgen, miskende en erkende helden en verklede, ontmaskerde en gestrafte verraders [verklaart], die een van de spullen is waaromheen de narratieve verbeelding draait.’⁶⁸ Dit schema invullen ‘levert al een typologie van competente subjecten (helden of verraders) op (...). We kunnen ook – en dat is belangrijk – rolbepalende modaliteiten toevoegen, wegnemen of nader bepalen en zo voorspellen welke narratieve transformaties in een bepaald programma zullen optreden.’⁶⁹ Door dit schema in te vullen kunnen we beter de échte rol, en niet die rol die het personage aanneemt, achterhalen. Hierdoor is het beter mogelijk de daden, gedachten en uitspraken van personages te duiden en te voorspellen.

Omdat sprookjes bij eenieder bekend zijn, zal ik proberen dit schema met een sprookje te verduidelijken. In *Sneeuwwitje* doet de grote wolf zich voor als grootmoeder. De waarheid achter het sprookje is dat de wolf een wolf is, maar een grootmoeder voor Roodkapje schijnt te zijn. Het geheim voor het hoofdpersoonage Roodkapje is dat de wolf de wolf is, en niet grootmoeder schijnt te zijn. De leugen die Roodkapje gelooft is dat de wolf de grootmoeder schijnt te zijn en niet de wolf is. Tot slot is het een onwaarheid dat de wolf geen wolf is maar een grootmoeder.

De Geest (1996) biedt nog een andere toepassing van het Carré de Véridiction van Greimas. Waar figuur 5 ging over onderliggende rollen van actanten, verschaft deze toepassing, zoals weergegeven in figuur 6, ons ‘de meest uitgesproken informatie met betrekking tot de normering van uitspraken.’⁷⁰ Zij laat ons zien welke verplichtingen, verboden, niet-verplichtingen en niet-verboden er naar voren komen in het verhaal. Door deze invulling van het schema wordt duidelijk wat er volgens de impliciete auteur in de roman

⁶⁶ Greimas 1991, p. 72.

⁶⁷ Greimas 1991, p. 72.

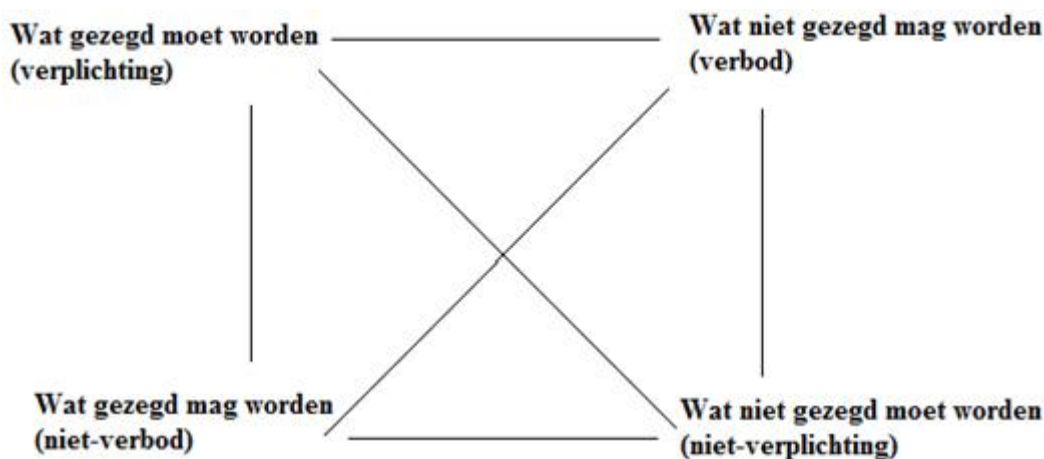
⁶⁸ Greimas 1991, p. 73.

⁶⁹ Greimas 1991, p. 73.

⁷⁰ De Geest 1996, p. 175.

gezegd moet worden (verplichting), wat niet gezegd mag worden (verbod), wat gezegd mag worden (niet-verbod) en wat niet gezegd hoeft te worden (niet-verplichting). Door dit te achterhalen, vormen we ons opnieuw een beeld van de impliciete auteur. Het wordt met het invullen van dit schema aanschouwelijk wat de auteur met dit boek wil zeggen, aangezien we de verplichting en het verbod ontdekken. We weten zo wat de impliciete auteur wil uitdragen in deze roman en welk (taboe)onderwerp deze roman bespreekt.

Figuur 6. Carré de Véridiction Greimas II⁷¹

De theorie van Jouve en Greimas heeft ons inzicht gegeven in de mogelijkheid om lokale en globale waarden in een roman te benoemen. Door het verhaal te abstraheren in een schema, wordt duidelijk welke globale waarden het boek toont en welke boodschap de impliciete auteur lijkt te hebben in zijn roman.

2.7 Toepassing van de theorie

In dit onderzoek zal een normatieve analyse uitgevoerd worden van drie verschillende werken van Wagenvoort. Allereerst zal de autobiografictie *De Vrijheidzoeker* geanalyseerd worden. De analyse zal bestaan uit een korte samenvatting, een normatieve analyse (die bij *De Droomers* en *Een huwelijk in het jaar 2020* terug zullen verwijzen naar waarden in *De Vrijheidzoeker*) en een conclusie in de vorm van een Carré de Véridiction met de termen *verplichting* en *verbod*, waarin de globale waarden van het boek geplaatst zullen worden.

Ik verwacht dat er bepaalde waarden uit Wagenvoorts autobiografictie naar voren komen die ook terug te zien zijn in zijn romans. Naast fictionalisering zal ook referentialiteit besproken worden in deze masterscriptie. Hoewel Booth⁷² en Jouve⁷³ aangeven dat de

⁷¹ De Geest 1996, p.176.

⁷² Claassen 2012, p. 11.

⁷³ Jouve 2001, p.35.

impliciete auteur van elke roman anders is, verwacht ik toch dat er autobiografische elementen, of in ieder geval elementen uit de autobiografictie, terug zullen komen in de “fictieve” romans.

3. De Vrijheidzoeker

3.1 Beknopte inhoudsweergave De Vrijheidzoeker

Het leven van het personage Wagenvoort wordt chronologisch verteld en begint met zijn jeugd in een armoedige woonsituatie. De kleine Maurits leeft in een fantasiewereld en heeft nauwelijks enig besef van de realiteit, zoals blijkt uit zijn matige schoolprestaties voor niet-talige vakken, het gebrek aan geldbesef en het zich (te) laat realiseren van de ernst van de ziekte van zijn vader. Door sombere tijden zoals de tijd na de dood van zijn vader, waarin Maurits werkloos was, lijkt hij zich steeds bewuster te worden van de realiteit en zich steeds meer gevangen te voelen in zijn dagelijks leven. Wagenvoort is erg ontevreden met deze maatschappij waarin hij gevangen lijkt te zitten. Correspondent worden in verschillende landen lijkt hiervoor de oplossing, maar hij krijgt weinig steun. Na enkele succesvolle artikelen te hebben geschreven, zet hij de eerste stap naar het internationale correspondentschap en mag hij verslag doen uit Londen. Ook schrijft hij zijn eerste boeken waardoor hij erachter komt dat hij van het schrijverschap wil leven.

Door deze nieuwigheden krijgt hij nog meer drang om deze niet-vrije maatschappij te ontvluchten. Door uiteindelijk een vrije journalist te worden, doet hij afstand van het opgelegde gedachtegoed van de dagbladen waarvoor hij schrijft. Hij reist als eerst naar Europa en Noord-Afrika, waar hij in aanraking komt met andere denkbeelden en culturen. Hier doet hij inspiratie op voor zijn romans. Met de steun van zijn vriendin Christien Vierhout houdt hij het jarenlang vol in het buitenland. Uiteindelijk wordt Wagenvoorts vrijheid beperkt door zijn slechte gezondheid en besluit hij na de dood van de zogenoemde échte kunstenaar Couperus zijn literaire carrière te beëindigen, mede omdat zijn letterkundige normen en waarden niet meer overeenkomen met de heersende.

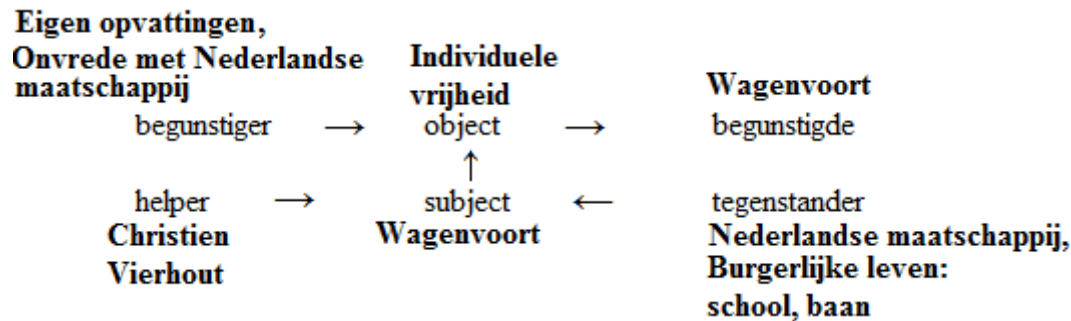
3.2 Normatieve analyse van De Vrijheidzoeker

De Vrijheidzoeker lijkt als autobiografictie inzicht te geven in de levensvisie van de auteur Wagenvoort, omdat het personage en de auteur een nauwe relatie hebben tot elkaar. De gebeurtenissen komen, wellicht geromantiseerd, met elkaar overeen en het is aannemelijk dat de gedachten en uitspraken van het personage Wagenvoort overeenkomen met die van de auteur. Deze aanname wordt bevestigd door het feit dat er geen andere personages worden opgevoerd waaraan de waarden van het personage Wagenvoort getoetst kunnen worden. Het handelingsverloop spreekt deze waarden ook niet tegen.

Omdat het verhaal om deze hoofdpersoon draait, zijn Wagenvoorts gedachten en uitspraken, de waarden die het boek uitdraagt. Anders dan in de analyses van Wagenvoorts

romans zullen de uitspraken van dit hoofdpersonage sneller als globale waarde die de (impliciete) auteur wil uitdragen erkend worden.

Figuur 7 Actantieel model De Vrijheidzoeker

Voor het hoofdpersonage Wagenvoort is het actantieel model van Greimas in te vullen zoals in figuur 7. Subject, object en begunstigde lijken voor zich te spreken. Wagenvoorts streven naar vrijheid is vooral een individueel streven, aangezien hij met zijn ontslag en zijn reizen zijn eigen vrijheidsideaal nastreeft. Hoewel hij het oneens is met de Nederlandse maatschappij, voelt hij er meer voor zijn eigen belangen na te streven dan een maatschappelijk doel. Hij voegt zich niet bij een politieke partij en het protesteren vindt vooral plaats in zijn eigen hoofd. Omdat Wagenvoort een individueel plan nastreeft in plaats van een maatschappelijk belang, ontvangt hij ook weinig hulp. Hij krijgt alleen steun van Christien Vierhout, die Wagenvoort van spullen en informatie voorziet zodat Wagenvoort niets tekort komt in het buitenland.

Uit dit actantieel model zijn twee thema's af te leiden die zinvol zijn voor de normatieve analyse: de innerlijke drang naar vrijheid van het personage Wagenvoort en zijn afkeer tegen de Nederlandse maatschappij. Deze twee thema's nemen in *De Vrijheidzoeker* de meeste ruimte in en lijken het boek het best samen te vatten. De keuze van de auteur om deze thema's te bespreken, laten volgens Jouve zien dat de waarden die hieruit volgen de globale waarden van het boek zijn.

Naast verlangen naar vrijheid en een betere maatschappij, zijn de opvattingen over literatuur ook interessant om te analyseren. Hoewel deze literaire opvattingen niet rechtstreeks in verband staan met Wagenvoorts streven naar vrijheid, zijn ze wel interessant om later te toetsen aan zijn romans. Op deze manier is er mogelijk ook een verschil te zien in de (geromantiseerde) weergave die Wagenvoort van zichzelf schetst in de autobiografictie en die tot uiting komt in zijn romans.

Op basis van deze drie thema's (drang naar vrijheid, maatschappijkritiek en literaire normen) zal *De Vrijheidzoeker* geanalyseerd worden om vervolgens hieruit te concluderen

welke waarden de globale waarden zijn in dit boek. Deze globale waarden zullen in een Carré de Véridiction gezet worden met de termen *verplichting* en *verbod*.

3.2.1. De innerlijke drang naar vrijheid

Zoals de titel van dit boek al doet vermoeden, heeft Wagenvoort de drang om een vrij mens te zijn. Een belangrijke stap naar deze vrijheid maakt Wagenvoort als hij besluit te gaan reizen. Zijn werk bij de dagbladen staat zijn vrijheidswens in de weg en hierom neemt Wagenvoort ontslag bij het *Algemeen Handelsblad*. Het personage verricht hier op basis van zijn ontevredenheid een voor het plot beslissende handeling. Na deze beslissing verandert het verhaal naar een verhaal vol reiservaringen. We kunnen stellen dat Wagenvoorts subject geslaagd is, aangezien hij zich heeft losgemaakt uit zijn burgerlijk bestaan en vrijer heeft kunnen leven in het buitenland. Na zijn reizen bevestigt hij dat hij, na ‘een kwart eeuw lang onder moeilijke omstandigheden van zijn leven een kunst [heeft] gemaakt, de Vrijheid gezocht en haar gevonden [heeft].’⁷⁴ Het feit dat het subject zijn doel bereikt, laat volgens Jouve’s theorie zien dat de impliciete auteur de handelingen van het subject goedkeurt. Dat Wagenvoort niet de enige is voor wie vrijheid loont, blijkt uit een anekdote over de Amsterdamse Herman Hennig, die na zijn besluit om geen medicijnen meer te slikken dertig jaar langer leeft dan voorspeld. Het nastreven van je eigen vrijheid wordt in dit boek meerdere malen goedgekeurd door de impliciete auteur.

Naast het handelingsverloop dragen ook uitspraken en gedachten bij aan de vrijheidsidealen in deze roman. Wagenvoort legt uit: ‘De school was hem een gevangenis: lijdzaam volgde hij de lessen, doch zonder werkelijke aandacht voor wat „meester” vertelde.’⁷⁵ Ook het werken bij de dagbladen noemt hij een gevangenis: ‘„Het Algemeen Handelsblad” was hem een geestelijke gevangenis (...), voor ieder, die zijn eigen geestesleven heeft en zijn geschreven denkbeelden daarnaar uit.’⁷⁶ Naast deze figuurlijke gevangenschappen, komt Wagenvoort ook in contact met echte gevangenschap. Zo komt hij op het idee om zijn burgerplicht te weigeren, waarmee hij een gevangenisstraf denkt te riskeren. ‘Hij was bereid die (gevangenisstraf) te ondergaan.’⁷⁷ Hieruit blijkt dat hij burgerplichten en wetten, zoals ook zal blijken uit de volgende paragraaf, niet op prijs stelt. Ze staan volgens hem de vrijheid van de burger in de weg.

Een voorbeeld waaruit blijkt dat Wagenvoort zich niet helemaal vrij voelt in deze

⁷⁴ Wagenvoort 1930, p. 323.

⁷⁵ Wagenvoort 1930, p. 23.

⁷⁶ Wagenvoort 1930, p. 144.

⁷⁷ Wagenvoort 1930, p. 112.

maatschappij, is de homoseksualiteit die besproken wordt in *De Vrijheidzoeker*. Zoals Van de Schoor (1999) met diverse voorbeelden aangeeft, wordt in *De Vrijheidzoeker* vrij snel duidelijk gemaakt dat Wagenvoort homoseksueel is. Zo is het pseudoniem Vosmeer de Spie geïnspireerd op het gelijknamige personage uit *Gijsbrecht van Aemstel*, die ook is ‘vervallen in Godts toorn.’⁷⁸ Wagenvoort vervolgt met: ‘Ook hij [Wagenvoort] gevoelde afschuw voor veel, dat de oppervlakkige mensch „misdad” noemt. Maar niet alles wat deze misdad noemt, is dit. Integendeel wel eens is het een nog niet of slechts kwalijk onderzocht onderdeel van de menselijke natuur.’⁷⁹ Een ander voorbeeld van deze toespeling op homoseksualiteit is terug te vinden in het verhaal over Hamlet, waarin over de nadruk op *hij* wordt gereflecteerd in de zin: ‘Hij was een man!’⁸⁰, wat wil zeggen: ‘„alle anderen – misschien ikzelf ook- mogen dan vrouwen zijn-„ouwe wijven”’ noemt de volksmond ook wel eens zulk soort wezens met een baard - maar „hij” was een man, hij alleen.’⁸¹ Ook bespreekt Wagenvoort de dichtbundel *Leaves of grass* van Walt Whitman⁸², waarin tussen de regels door een homoseksuele betekenis is te vinden.⁸³ Tot slot wordt de beschuldiging van een invloedrijke criticus genoemd over een mogelijke navolging van Couperus in Wagenvoorts roman *Een passie*:

Later heeft hij [Wagenvoort] ingezien, dat de criticus [van de beschuldiging] in werkelijkheid niet geheel ongelijk had, wijl wat deze met de betichting bedoelde eigenlijk neerkwam op een karaktertrek, dien de schrijver Louis Couperus gemeen had, zoodat, waar die trek in zijn roman uitkwam, de lezer aan den auteur van „Noodlot” kon denken.⁸⁴

Wagenvoort komt hier tot het inzicht dat die gemeenschappelijke karaktertrek waarschijnlijk bepaald is door de homoseksualiteit van Couperus en hemzelf.

Dat niet alleen in Nederland de maatschappij de vrijheid van de burger in de weg staat, blijkt uit Wagenvoorts reisverslagen. Nadat hij in Amerika, Londen en Duitsland is geweest, belandt hij in veel landen waar onvrijheid heerst. Zo was Italië in oorlog tegen Abessynië⁸⁵, verkeerde Spanje in een oorlog tegen de Verenigde Staten, had Frankrijk Algiers ‘afgezet en diens grondgebied tot een „Tweede Frankrijk” verklaard’⁸⁶, was Egypte onder Engels

⁷⁸ Wagenvoort 1930, p. 92.

⁷⁹ Wagenvoort 1930, p. 92.

⁸⁰ Wagenvoort 1930, p. 134.

⁸¹ Wagenvoort 1930, p. 135.

⁸² Wagenvoort 1930, p. 158.

⁸³ Van de Schoor 1999, p. 18.

⁸⁴ Wagenvoort 1930, p. 210.

⁸⁵ Wagenvoort 1930, p. 209.

⁸⁶ Wagenvoort 1930, p. 255.

toezicht⁸⁷, moet Wagenvoort vluchten bij een smokkelaarsnest in Athene⁸⁸, waren de inwoners van Servië ontevreden met hun regering⁸⁹ en stond Indië onder gezag van Nederland.⁹⁰

De niet-westerse godsdiensten waar Wagenvoort mee in aanraking komt in zijn reizen, worden ook besproken in het licht van het hoofdthema vrijheid. Hij komt onder andere in aanraking met de pantheïstische levensvisie, waar hij meer voor voelt dan voor het christendom. Het christelijke idee van een onzichtbare straffer vindt Wagenvoort een goede opvoedmethode die mooie idealen heeft voorgebracht⁹¹, maar hij gelooft er niet in. Een onzichtbare straffer zou voor de mensen niet nodig zijn, omdat ‘zonden (...) immers in den aard hunner menselijkheid [liggen]. Zij straffen zichzelf onvermijdelijk. „ Onze Lieve Heer”, God is daar niet voor nodig.’⁹² Wagenvoort is meer gegrepen door het pantheïstische denkbeeld zonder onzichtbare straffer:

Hij had zich door consequent nadenken een levensinzicht gevormd van pantheïstischen aard zonder daarbij geveild te zijn door eenige reeds bestaande wijsbegeerte. Dit levensinzicht was geheel aan innerlijk overleg ontgroeid, al begreep hij wel dat de eeuwige denkbeelden over God en het bestaan, over ziel en leven voor het individu als een atmosfeer des geestes zijn, dien hij inademt zonder er zich van bewust te zijn. In dezen zin was hij toch godsdienstig, in dezen zin had hij God Lief „ boven alles”, en gevoelde hij voor de nagedachtenis van Jezus evenveel verteederling als vereering.⁹³

Door zijn pantheïstische levensinzicht gelooft hij nu dat hij iets goddelijks inademt. Dit levensinzicht, waarin hij het goddelijke terugziet in de natuur en in de mens zelf, beschrijft Wagenvoort juist als een grote liefde voor God. Als Wagenvoort zich in Jeruzalem bevindt, weidt hij verder uit over zijn pantheïstische inzichten. Zo ontkent hij ook dat mensen, dieren of dingen doodgaan, maar gelooft hij in stoffen die ‘in verloop van tijd in andere individuele vormen (...) verschijnen, zonder dat deze ook maar het denkbeeldigste te maken hebben met de individuele vormen van voorheen.(...). Alleen het Leven bestaat. „ Dood” is slechts een uitdrukking van menselijk wanbegrip.’⁹⁴

Deze gedachten staan in verband met zijn vrijheidsdrang. Doordat Wagenvoort het wereldse gelijkstelt aan het goddelijke, is het ook te verklaren waarom hij wil reizen. Op deze

⁸⁷ Wagenvoort 1930, p. 261.

⁸⁸ Wagenvoort 1930, p. 266.

⁸⁹ Wagenvoort 1930, p. 281.

⁹⁰ Wagenvoort 1930, p. 302.

⁹¹ Wagenvoort 1930, p. 236.

⁹² Wagenvoort 1930, p. 13.

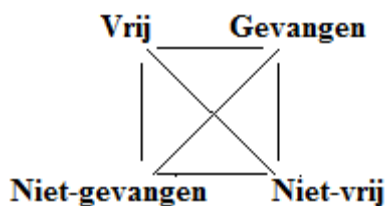
⁹³ Wagenvoort 1930, p. 212.

⁹⁴ Wagenvoort 1930, p. 235.

manier ziet hij ook meer van het goddelijke. Daarnaast biedt de pantheïstische levensopvatting Wagenvoort een gunstiger toekomstbeeld. Door God niet als een straffer te zien, ontstaat er meer vrijheid waardoor bijvoorbeeld Wagenvoorts homoseksualiteit niet veroordeeld wordt.

Omdat vrijheid een grote rol lijkt te spelen in deze fictionele autobiografie van Wagenvoort, is het zinvol dit thema in een Carré de Véridiction te plaatsen. Op deze manier worden de handelingen van het personage duidelijker waardoor we beter kunnen inschatten wat de (impliciete) auteur nu precies wil zeggen .

Figuur 8. Carré de Véridiction hoofdthema vrijheid

Het personage Wagenvoort lijkt door het verhaal heen in verschillende stadia van onvrijheid te verkeren. Zo voelt hij zich gevangen in zijn beginsituatie waarin hij naar school en werk moest. Hij start rechtsboven. Doordat hij op reis gaat, krijgt hij meer vrijheid en beweegt hij zich naar linksboven in de Carré. Hoewel hij zich los heeft gemaakt van de alledaagse sleur door naar het buitenland te vertrekken, beleeft hij daar nog niet ultieme vrijheid en verkeert hij in het buitenland, weliswaar bevrijd van het burgerlijk leven, nog in onvrije maatschappijen. Wagenvoort lijkt zich hier te manoeuvreren tussen de termen *niet-gevangen* en *niet-vrij*. Hij zit weliswaar niet gevangen in de alledaagse sleur van Nederland, maar we kunnen ook niet stellen dat de plekken waar hij heen reist vrij zijn. Ultieme vrijheid lijkt niet te bestaan en dat is de schuld van de niet-vrije maatschappij waarin hij leeft, waar hij dan ook kritiek op heeft.

3.2.2 Afkeer tegen de maatschappij

In de periode waarin Wagenvoort zich opmaakt voor een vrijer leven en het burgerlijke leven achter zich laat, beschrijft hij de maatschappij waarin hij leeft als volgt: ‘(...) hij wist al, dat voor velen het leven is als een wild dier, dat getemd en in bedwang gehouden moet worden door wetten, verordeningen, sleur, en wat men noemt „ goede zeden”’.⁹⁵ Omdat de (geromantiseerde) gebeurtenissen in het leven van het personage gelijklopen met de geschiedenis van de auteur, kunnen we nagaan welke politieke context Wagenvoort hier

⁹⁵ Wagenvoort 1930, p.175.

beschrijft. Doordat het palingtrekschandaal genoemd wordt, weten we dat het gaat over de regeerperiode rond 1886, waarin het liberaalconservatieve kabinet Heemskerk Azn. regeerde. Dit was met uitzondering van het kabinet Heemskerk/Van Lynden van Sandenburg de zesde liberale regering op rij.⁹⁶ Wagenvoort bekritiseert dus een liberaal ingerichte maatschappij.

Uit verschillende maatschappijkritische uitingen blijkt dat Wagenvoort zich niet wil scharen onder de wilde dieren die getemd moeten worden door opgelegde wetten. De bijzin ‘en wat men noemt „goede zeden”’ lijkt te impliceren dat Wagenvoort anders over goede zeden denkt. Hij verstaat onder goede zeden niet een door de wet getemd gedrag. De goede zeden worden hier in contact gebracht met maatschappelijke restrictie. Een andere, vrije maatschappij waarin het gedrag *niet* door de wet getemd wordt, zou voor betere zeden zorgen. Wagenvoort lijkt zich tegen de heersende maatschappij te keren.

Nadat Wagenvoort de homoseksuele betekenis van zijn pseudoniem Vosmeer de Spie heeft uitgelegd, noemt hij ‘de Maatschappij de grootste misdadigster (...) van allen, [die] onberekenbare schuld draagt aan het verschrikkelijke feit, dat er misdaden worden bedreven.’⁹⁷ Dat hij zich niet wil opsluiten in een of andere maatschappijkritische ideologie, laat hij ons ook weten: ‘zijn wrok jegens de maatschappij maakte hem allerminst tot berijder van stokpaardjes.’⁹⁸ Hij distantieert zichzelf hier van de maatschappij maar wil ook niet doorgaan voor een dogmatische bestrijder ervan.

Het feit dat Wagenvoort zich niet voegt naar de maatschappij, zorgt ervoor dat het liberale wereldbeeld, dat die onrechtvaardige maatschappij huldigt, negatief wordt beoordeeld door de impliciete auteur. Wagenvoort noemt zichzelf geen onderdeel van de maatschappij en wil geen onderdeel zijn van ‘men’ en de wilde dieren die getemd moeten worden. Hij schaaft zich liever onder degenen die ‘heel sterk van karakter zijn, veel geluk en gaven bezitten om zich tegen over het leven te kunnen handhaven (...).’⁹⁹ Dit streven van het personage Wagenvoort, die dit karakter, geluk en deze gaven bezit, neigt naar een tekstinherente posture-uiting van de auteur.

Wagenvoorts socialistische voorkeur is de oorzaak van zijn afkeer van de liberale maatschappij. Dit wordt duidelijk bij zijn beschrijving van de verbetering van de zeden van de lagere standen:

Dank vooral den invloed der sociale beweging wordt er door het Nederlandsche volk thans veel minder gedronken dan in dien tijd. Ofschoon het plebs onzer steden ook

⁹⁶ Parlement.com

⁹⁷ Wagenvoort 1930, p. 92.

⁹⁸ Wagenvoort 1930, p. 113.

⁹⁹ Wagenvoort 1930, pp. 175-176.

thans nog tamelijk ruw en onbekookt is, gedraagt de menigte op straat zich heden bij feesten of pretjes vrij wat ingetogener.¹⁰⁰

De eerder beschreven misdadige maatschappij staat tegenover de socialistische beweging die morele verbetering heeft gebracht. Interessant is dat de verbeterde zeden van ‘het plebs’ niet het gevolg zijn van wetten, verordeningen en sleur, maar dat zij voortvloeien uit een ander soort maatschappij. Wagenvoort beweert dat het socialisme voor een fatsoenlijkere maatschappij zorgt dan de liberale kapitalistische maatschappij waarin hij nu leeft. Dat hij gezien wordt als liberaal door zijn werk bij het liberale *Handelsblad*, vindt hij dan ook jammer omdat ‘hij met het innigste en hartelijkste van zijn denken toch aan hun kant [van de socialisten] stond en een groot deel van zijn sympathie naar hun maatschappelijk streven ging.’¹⁰¹ Dat hij toch voor een liberaal blad schreef, maakt begrijpelijk dat hij werken voor dit blad een geestelijke gevangenis voor eigen denkbeelden noemde. Hij liet zich niet ‘verlokken (...) zijn inzichten te vertolken, maar die van de kapitalistische woordvoerders, ofschoon die niet geheel de zijne waren, ja, allerminst de zijne.’¹⁰² Hij heeft bij de dagbladen nooit voor zijn eigen politieke voorkeur mogen uitkomen, waardoor hij uiteindelijk ervoor gekozen heeft als vrije journalist door Europa en Noord-Afrika te trekken

De politieke voorkeur voor het socialisme wordt ook duidelijk door de manier waarop hij het socialisme, en dan vooral zijn voorman Domela Nieuwenhuis prijst. Hij noemt hem eerbiedwaardig¹⁰³, de vereerde¹⁰⁴ en de man ‘die het wel verdiende aureool om zijn toen reeds indrukwekkende „Christus”-kop mocht dragen (...).’¹⁰⁵ Deze evaluatieve uitspraken laten de waarden van het boek zien.

Een ander voorbeeld waarin het socialisme wordt geprezen, is het eerder genoemde palingtrekschandaal. Wagenvoort lijkt onderdeel te zijn geweest van deze rel. Impliciet vertelt hij over zijn rol in deze rel:

Gedroeg hij zich waarlijk zoo moedig als „men” beweerd heeft, dat hij zich toonde? Hij weet het niet, weet enkel dat hij niët dacht aan verdwaalde kogels of zoo. Trouwens, fatalist, is hij, hoewel zelden onvoorzichtig, nooit bang geweest voor eenig gevaar.¹⁰⁶

Hoewel Wagenvoort geen grote rol speelt en haast per ongeluk in deze rel terecht kwam, koos hij er niet voor om net als zijn collega-verslaggevers de politieaanwijzingen te volgen en te

¹⁰⁰ Wagenvoort 1930, p. 108.

¹⁰¹ Wagenvoort 1930, p. 103.

¹⁰² Wagenvoort 1930, p. 104.

¹⁰³ Wagenvoort 1930, p. 102.

¹⁰⁴ Wagenvoort 1930, p. 249.

¹⁰⁵ Wagenvoort 1930, p. 107.

¹⁰⁶ Wagenvoort 1930, p. 109.

vertrekken. Hij besluit bij de rel te blijven, die ontstond door ‘Domela Nieuwenhuis en diens volgelingen voor het radicaalste socialisme, dat eigenlijk anarchisme was.’¹⁰⁷ Deze handeling van dit personage wordt vervolgens beloond door de hoofdredacteur Charles Boissevain die ‘hem een compliment over zijn verslagen en over zijn plichtsvulling [maakte]’¹⁰⁸ en hem vijftig gulden laat geven.

Tot slot schetsen Wagenvoorts negatieve ervaringen met geld een negatief beeld van het kapitalisme. Het boek hekelt de macht van geld. Zo wordt de reis door New York een drama omdat Wagenvoorts reisgenoot een gat in ‘diens beurs’ had¹⁰⁹, heeft Wagenvoort afstand gedaan van het leven onder ‘jonge, geldverteerende slampampers’ die vreselijk deden tegen vrouwen¹¹⁰ en wordt in Madrid afkeurend gesproken over de rijkelui op de beste plaatsten tijdens de stierengevechten: ‘Bloed en goud, het zijn de Spaansche kleuren.’¹¹¹

Wagenvoort zelf blijkt prima zonder veel geld te kunnen leven. Zo groeit hij op in een arm gezin dat het schoolgeld voor Maurits niet kon blijven betalen nadat hij enkele keren was blijven zitten. Desondanks komt hij goed terecht bij het *Handelsblad*, waar hij meerdere keren opslag krijgt en een uitstapje mag maken naar Londen. Daar schreef hij ook niet voor het geld: ‘Hij [Wagenvoort] was nog meer met de goedkeuring van zijn chef dan met de gratificatie ingenomen (...).’¹¹² Zijn besluit een vrije journalist te worden was ook niet zonder financieel risico, maar zijn boeken en artikelen voor verschillende dagbladen leveren hem genoeg geld op om van te leven. Wagenvoort schrijft dat ‘wel gestelde mensen zij-zelf, mensen van groote positie, schijnbaar gelukkig getrouwd, eigenaars van kostelijk bezit (...) verzuchten: „U is wel te benijden.”’¹¹³ Wagenvoorts vrije leven zonder al te veel geld wordt benijd door rijke mensen. Geld is ondergeschikt aan vrijheid in dit verhaal.

3.2.3. Literaire normen

Wagenvoort expliciteert zelf al vaak de relatie tussen de autobiografische en zijn romans. Het personage schrijft dezelfde boeken als de auteur Wagenvoort. De reizen die Wagenvoort maakt als vrije journalist, zijn een inspiratiebron geweest voor zijn romans. Zo legt Wagenvoort uit dat *Felicia Beveridge* gebaseerd is op zijn leven in New York, Berlijn en Florence; dat *De Droomers* gebaseerd is op een gezin uit Rome; dat *Maria van Màgdala* geschreven is in en over het Heilige Land en spreken de titels van veel werken voor zich,

¹⁰⁷ Wagenvoort 1930, p. 109.

¹⁰⁸ Wagenvoort 1930, pp. 109-110.

¹⁰⁹ Wagenvoort 1930, p. 158.

¹¹⁰ Wagenvoort 1930, p. 50.

¹¹¹ Wagenvoort 1930, p. 245.

¹¹² Wagenvoort 1930, p. 110.

¹¹³ Wagenvoort 1930, p. 211.

zoals *Van Rome naar Jeruzalem* en *Van Madrid naar Teheran* waarvan de inspiratie uit de bereisde steden komt.

De eerste roman *Een Passie* lijkt niet in goede aarde te vallen bij gezaghebbend criticus Willem Kloos, die schreef ‘dat Maurits Wagenvoort voor de literatuur van nul en geener waarde was.’¹¹⁴ Het werk zou te dubbelzinnig geweest zijn met gewaagde liefdesvoorstellingen. Wagenvoort reageert op Kloos door te schrijven dat het ook niet zijn bedoeling was iets van literaire waarde te schrijven: ‘Misschien was hij meer wijsgeerig dan dichtelijk beziel.’¹¹⁵ De doelgroep voor dit boek is dan ook de ‘slechts zeer ontwikkelde, zeer nadenkende lezers, die niet in de eerste plaats het verhaaltje zoeken (...).’¹¹⁶ Hiermee lijkt hij te impliceren dat de dichtelijk bezielde werken, in tegenstelling tot zijn wijsgerig bezielde werken, voor de minder ontwikkelde lezers bedoeld zijn. Dit lijkt te neigen naar een tweede tekstinherente posture-uiting van de auteur.

Wagenvoort spreekt zich daarnaast uit over de vraag hoe de schrijver, de literatuur en het toneel in het algemeen zouden moeten zijn:

Een van de mooiste karaktereigenschappen, welke de schrijver in zijn volk heeft leeren eerbiedigen, is het plichtbesef (...). Daarbij komt een droge humor, de kunst om iets te zeggen langs den neus weg, welke alleen kan gewaardeerd worden door iemand, die mee geleerd heeft menschen en leven op een fijne gemoedsschaal af te wegen, en weet, dat het leven soms bepaald wordt door greintjes.¹¹⁷

De ideale schrijver zou volgens Wagenvoort plichtbesef, humor en de kunst om iets te zeggen langs de neus weg moeten hebben. Opnieuw wordt een specifieke groep mensen aangesproken, die een “fijne gemoedsschaal” hebben en die humor hebben. Alleen zij lijken het personage Wagenvoort te kunnen waarderen, want de taakopvatting van de journalist, de droge humor en de kunst om terloops iets te zeggen, zijn dingen die eerder in het boek naar voren zijn gekomen bij het personage Wagenvoort. Hij werd geroemd om zijn plichtsbef bij de rel rondom de palingtrekkers en beschrijft zijn pseudoniem als ‘veelal luchtig, soms gevoelig, wel eens vrolijk (...) [iets wat] de lezers toen nog niet in de pers gewoon waren.’¹¹⁸ Hij lijkt aan te geven dat niet iedereen schrijvers als Wagenvoort waardeert. De auteur lijkt zich te verdedigen tegenover de critici. De auteur Wagenvoort neemt hier een posture in door te schrijven dat alleen een beperkte groep intellectuelen zijn wijsgerige boeken kan lezen en dat hij alleen gewaardeerd kan worden door ontwikkelde mensen.

¹¹⁴ Wagenvoort 1930, p. 251.

¹¹⁵ Wagenvoort 1930, p. 251.

¹¹⁶ Wagenvoort 1930, p. 251.

¹¹⁷ Wagenvoort 1930, p. 194.

¹¹⁸ Wagenvoort 1930, p. 129.

Over de romanliteratuur en het toneel in Nederland is Wagenvoort ontevreden. Hij vindt het logisch dat Nederland hiermee achterloopt, omdat het Nederlandsche volk, in tegenstelling tot buitenlandse volken, geen karaktertrekken heeft die ‘hoû-vast [geven] aan romantiek en dramatiek’¹¹⁹:

Wil een roman-, wil een tooneel-litteratuur het publiek, ook in zijn keur, boeien, dan moeten zij boeiende gegevens verwerken in de eerste plaats ontleend aan eigen volksziel in hoogere of lagere ontwikkeling, eigen volksleven der verschillende standen, eigen verleden. Doch om dit te kunnen doen moet de schrijver zoon zijn van een volk, dat in denken, doen en streven zelf boeiend, d.i. in dit geval romantisch of dramatisch leeft. Dit is niet of slechts in geringe mate het geval met het Nederlandsche volk.¹²⁰

Omdat de volksziel, het volksleven en eigen verleden van Nederland volgens Wagenvoort niet romantisch of dramatische genoeg zijn, is de literatuur zo slecht in Nederland. Voor literatuur zou men vertaalde literatuur moeten lezen, want ‘alles wat in den vreemde geschreven wordt en hier in vertalingen ingang en roem vindt, [is] eerste klas literatuur of toneel.’¹²¹

Wagenvoort heeft zijn inspiratie opgedaan in zijn reizen door Europa en lijkt ook uit andere landen te kunnen putten voor romantische of dramatische karaktertrekken. Toch noemt hij zichzelf opnieuw geen literair talent. Couperus wordt daarentegen de hemel in geprezen. Hij is een van de weinige uitzonderingen die niet ‘zwoegden op den vorm van hun litterairen arbeid’¹²². Omgekeerd oordeelde Couperus niet positief over Wagenvoorts romans. Zo verwijt hij Wagenvoort dat er in *Maria van Mågda* te weinig werd gesproken, waarop Wagenvoort in *De Vrijheidzoeker* schreef dat ‘[e]lk onderwerp van littéair werk (...) zijn eigen stijl mee[brengt].’¹²³ Tot slot schrijft Wagenvoort dat hij zich na zijn reizen niet meer kan aanpassen aan ‘den gewijzigden aard van de Nederlandsche dagbladpers’, omdat alles nu ‘kort, scherp, (...) puntig [geformuleerd moest] zijn.’¹²⁴

We kunnen stellen dat de literaire normen die besproken worden in *De Vrijheidzoeker* over het auteurschap en over de schrijfstijl gaan. De auteur zou plichtbesef, humor en het vermogen om iets essentieels terloops te zeggen moeten hebben. De roman- en toneelliteratuur hebben te weinig romantisch en dramatisch draagvlak waardoor slechts uitzonderingen met natuurtalent zoals Couperus literatuur te kunnen maken. De andere optie om literatuur over een ander “romantischer” of “dramatischer” land te schrijven, wordt niet

¹¹⁹ Wagenvoort 1930, p. 288.

¹²⁰ Wagenvoort 1930, pp. 287-288.

¹²¹ Wagenvoort 1930, p. 288.

¹²² Wagenvoort 1930, p. 288.

¹²³ Wagenvoort 1930, p. 237.

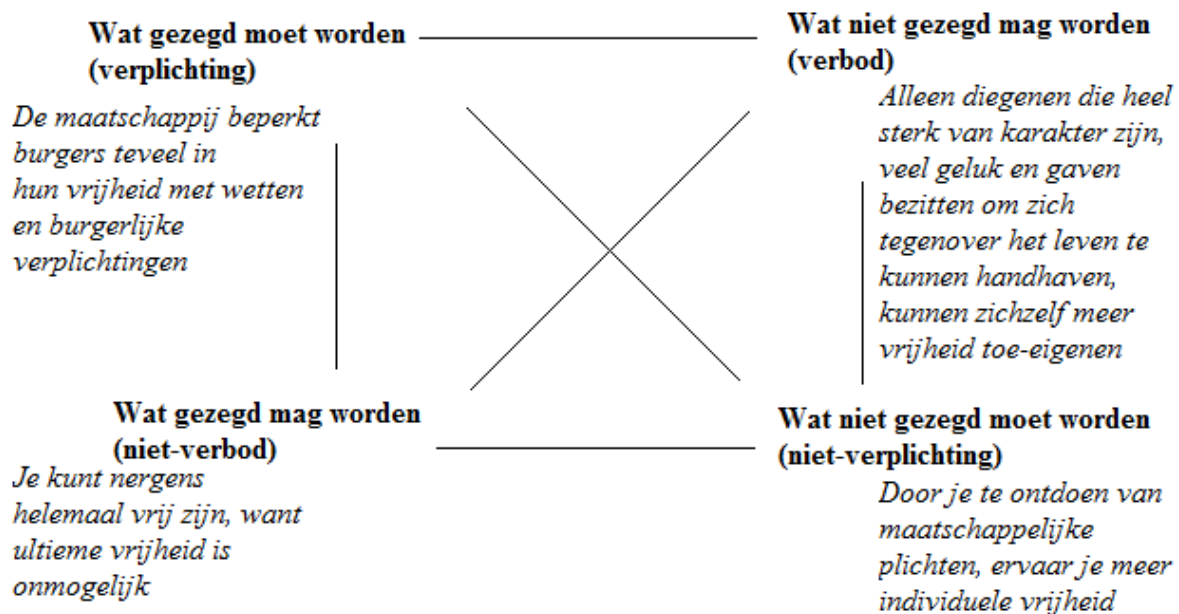
¹²⁴ Wagenvoort 1930, pp. 323-324.

besproken, terwijl Wagenvoort hiervoor gekozen heeft. Mogelijk wordt deze optie niet besproken omdat hij zijn werken meer van wijsgerige dan van dichterlijke aard vindt. Wagenvoorts eigen schrijfstijl lijkt bij terugkomst in Nederland niet overeen te komen met de norm om kort en bondig te schrijven. Deze schrijfstijl wordt ook niet beoefend in dit boek. Wagenvoorts boeken zijn bedoeld voor de zeer ontwikkelde intellectuele lezers die zijn wijsgerige schrijfstijl kunnen waarderen.

3.3 Globale waarden De Vrijheidzoeker

Uit deze normatieve analyse blijkt dat vrijheid het hoofdthema van het boek is. Geld is ondergeschikt aan deze vrijheid en de maatschappijkritiek is gericht op de niet-vrije kapitalistische samenleving. Hoewel Wagenvoort maatschappijkritisch is, streeft hij vooral zijn eigen vrijheid na. Daarnaast wordt het personage Wagenvoort vaak erg positief en als een uitzondering beschreven. Deze aspecten zijn in een Carré de Véridiction gezet met de toepassing van verplichting en verbod, zoals te zien is in figuur 9.

Figuur 9. Carré de Véridiction over de verplichtingen en verboden van De Vrijheidzoeker

Wat duidelijk naar voren komt in de maatschappijkritische uitspraken en gedachten en de handelingen van het personage Wagenvoort, is zijn opvatting dat de maatschappij niet vrij is. Doordat het hoofdpersonage deze maatschappij bekritiseert en uiteindelijk ontvlucht, spreekt dit boek uit dat de maatschappij burgers te veel beperkt in hun vrijheid.

Het tegenovergestelde hiervan wordt ook besproken in het boek. Wat niet gezegd hoeft te worden is dat men wel naar individuele vrijheid kan streven. Hoewel het lijkt dat je

gevangen zit in deze maatschappij, is het mogelijk je te onttrekken aan je burgerplichten. Dit blijkt uit Wagenvoorts ontslag bij zijn werk en bij zijn opleiding, maar ook uit de rechtszaak die Wagenvoort bijwoont waarin hij zijn burgerplichten eigenlijk niet wil nakomen.

Wagenvoort is verplicht een getuigenis af te leggen, maar weigert dit in eerste instantie.

Wat niet gezegd moet worden, wordt al geïmpliceerd door de *niet-verplichting*. In het boek wordt vaak een select groepje intellectuelen aangesproken, die sterk van karakter zijn. Zij zijn het voor wie Wagenvoort schrijft en zijn de mensen die zich tegen het leven kunnen handhaven. Een voorbeeld van zo iemand lijkt Herman Hennig te zijn. Het lijkt erop dat Wagenvoort bedoelt dat alleen deze selecte groep, die sterk van karakter is en net als Herman zijn eigen vrijheid nastreeft, zichzelf meer vrijheid kan toe-eigenen omdat de rest van de maatschappij slechts leeft volgens de maatschappelijke wetten en dit goede zeden noemt. Omdat Wagenvoort met dit standpunt mogelijk mensen kwetst omdat hij hen uitsluit, lijkt dit het *verbod* dat slechts indirect duidelijk wordt in het verhaal.

Tot slot staat tegenover het *verbod* het *niet-verbod*, dat in dit geval gaat over het feit dat de maatschappij nergens helemaal vrij is. Hoewel ontwikkelde mensen, zoals Wagenvoort zichzelf noemt, zich wel vrijer kunnen voelen in andere landen, zijn zij ook nergens helemaal vrij. Het anarchisme, de meest vrije maatschappijvorm, is nergens gerealiseerd en er zullen altijd wetten en verplichtingen zijn. Dit is een schijnbare tegenstelling met de *niet-verplichting*, omdat je je van deze wetten en verplichtingen kunt ontdoen. Hoewel de maatschappij wordt geregeerd door wetten, is het mogelijk om, net zoals Wagenvoort eigenlijk van plan was in de rechtszaak, deze wetten niet na te leven. Dit lijkt te neigen naar anarchisme.

4. Analyse De Droomers

4.1 Beknopte inhoudsweergave De Droomers

Omdat dit verhaal een complexe inhoud heeft waarin verschillende personages en verhaallijnen verschillende thema's aanstippen, zal mijn bespreking van de roman conform de recensie uit het tijdschrift *Nederland* in drie delen worden opgedeeld en samengevat:

(...), al spoedig splitst de scherpzinnige lezer het boek in drie geheel afzonderlijke delen: 1, de dilettanterige deftigheid der materia prima, der Nirwana, der kabbala, der cultuurgeschiedenis; 2, het anarchistisch gedeclameer, met het geschreeuw van een treurig soort blaadjes overeenkomend; 3, le dernier mois d'un condamné, een flink stuk psychologische romantiek.¹²⁵

In de recensie wordt de roman gekarakteriseerd als een verhaal over de cultuurgeschiedenis, over het anarchisme en over psychologische romantiek.¹²⁶ De negatieve toon waarop deze recensie geschreven is, zal buiten beschouwing blijven.

4.1.1 De wereldgeschiedenis

Het hoofdpersonage Hugo is een filosoof en komt al snel in het verhaal in contact met andere denkers. Hij voert gesprekken met de arme prins Ghimaldi, de oude socialistische schilder Terhaer en baron Von Tigernskiöld, een Zweedse reiziger die op zoek is naar de *materia prima* om dichter bij God te komen en om de waarde van goud te verminderen. De komst van deze Zweed zorgt voor filosofische en wijsgerige essays over de relatie tussen God en de mens, natuur, taal en de wereld. De Zweed zet niet-westerse zaken uiteen over bijvoorbeeld de Kabbalisten die in het Oer-Nirwana geloven en chiromantie.

Von Tigernskiölds ideeën over de wereldgeschiedenis krijgen veel ruimte in de roman. Door deze uitheemse filosofie distantieert Hugo zich steeds verder van de christelijke maatschappij waarin hij leeft. Hij voert heftige gesprekken met zijn christelijke vriendin Mille Malise, waaruit blijkt dat Hugo een ander godsbeeld heeft dan zij. Deze maatschappij is volgens Hugo, mede door het christendom, doordrongen van dogma's waarvan hij zich wil distantieëren.

4.1.2 Het anarchisme

Behalve van christelijke waarden is de maatschappij ook doordrongen van liberale dogma's, waar Hugo zich tegen afzet. Hij zoekt partijen die hem steunen, maar niemand lijkt zo ver te durven gaan als Hugo. Nadat hij het gedachtegoed van de vrijdenkers en het socialisme heeft

¹²⁵ *Nederland* 1900, p. 224.

¹²⁶ *Nederland* 1900, p. 224.

afgewezen en hij heeft opgemerkt dat hij zich niet thuis voelt bij anarchistische bijeenkomsten, geeft hij de moed op en besluit hij alleen zijn idealen na te leven.

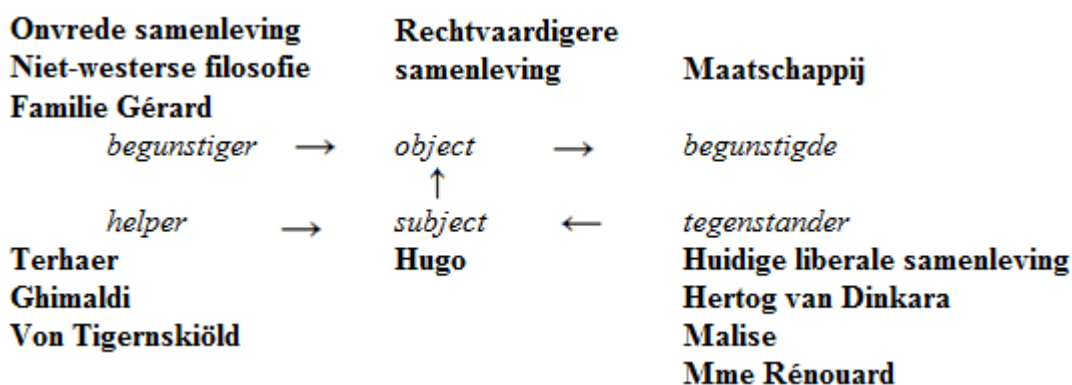
De armoede die Hugo aantreft bij het achtergelaten gezin van een anarchistische kennis maakt Hugo boos op de bourgeoisie, maar hij kan met financiële middelen alleen de dood van het broertje een paar weken rekken. Hugo besluit dat hij een grotere daad moet verrichten om rechtvaardigheid af te dwingen. Zoals voorspeld werd door de Zweedse baron, vermoordt Hugo uiteindelijk de hertog van Dinkara die zijn volk slecht behandelde. Na een rechtszaak waarin alleen Hugo's christelijke vriendin hem steunt, wordt hij onthoofd.

4.1.3. De psychologische romantiek

De rechtvaardiging van het anarchisme is terug te zien in de romantische voorstelling van de familie Gérard. De schuld van de armoede bij de proletariërs wordt in de roman bij de bourgeoisie gelegd, waardoor Hugo een daad wil stellen om de macht van de bourgeoisie te wreken. Het melodramatische verhaal van de familie Gérard geeft Hugo een machteloos gevoel en hij denkt dat alleen een grote daad, zoals een vorstenmoord, betekenisvol kan zijn.

4.1.4 Samenvatting in actantieel model

Figuur 10. Actantieel model De Droomers

Hugo is ontevreden over de onrechtvaardige maatschappij, waar de hertog van Dinkara het toonbeeld van is. Anders dan Hugo, wijzen Mlle Malise en Mme Rénouard deze maatschappij niet af. Hugo streeft naar een rechtvaardigere samenleving. Door de gesprekken met de Terhaer, Ghimaldi en Von Tigernskiöld ontwikkelt Hugo zich en doet hij andere, voor hem rechtvaardigere denkbeelden op. De ideale wetvrije maatschappij die hij voor zich ziet, is gevormd door de niet-westerse filosofie die hij vooral door Von Tigernskiöld heeft leren kennen. Nadat hij heeft meegemaakt hoe het zoontje van de familie Gérard overlijdt door armoede, besluit hij een daad te stellen. Hoewel hij weinig steun krijgt voor zijn

anarchistische denkbeelden en ook geen hoop heeft op een burgeropstand, wil hij voor zichzelf duidelijk maken dat hij niet laf is en wil hij het volk van de hertog bevrijden. Door de stap te zetten naar een wetvrije maatschappij, denkt Hugo de maatschappij een dienst te bewijzen.

4.2 Normatieve analyse De Droomers

Op basis van de drie thema's *vrijheid*, *maatschappijkritiek* en *literaire normen*, die uit de normatieve analyse van *De Vrijheidzoeker* naar voren kwamen, zal ook *De Droomers* geanalyseerd worden. Op deze manier wordt duidelijk welke overeenkomsten of verschillen er bestaan tussen Wagenvoorts romans en zijn autobiografictie. Anders dan in *De Vrijheidzoeker* is het noodzakelijk de gedachten, uitspraken en handelingen van (hoofd)personages te toetsen aan het verloop van het verhaal en het vertellerscommentaar. Zo zullen de handelingen, uitspraken en gedachten van Hugo niet zomaar als globale waarden kunnen worden opgevat als die van het personage Wagenvoort.

4.2.1. De innerlijke drang naar vrijheid

Net als in *De Vrijheidzoeker* wordt vrijheid in dit verhaal besproken in combinatie met gevangenschap. Hugo komt net als het personage Wagenvoort in contact met gevangenisstraf. Zo is Hugo gevlucht uit Holland omdat men hem daar wilde opsluiten wegens belediging van de koning. De angst en afkeuring van de gevangenis worden geëxpliciteerd als Hugo na zijn anarchistische daad in de gevangenis zijn vonnis af moet wachten:

[H]ij huiverde bij het denkbeeld, dat de Jury, in plaats van het doodvonnis over hem uit te spreken, hem celstraf zou opleggen. Was dat niet een onnoodige foltering: een mensch, dien men toch zal bestemmen voor den beul, zoo plotseling af te snijden van het maatschappelijk leven?¹²⁷

Ongeacht de misdaad lijkt Hugo een gevangenisstraf af te wijzen, omdat een gevangenis bij uitstek de plek is waar iemand zijn vrijheid wordt ontnomen. Dit type straf past goed bij de onvrije maatschappij die Hugo als onrechtvaardig ervaart en waar hij door middel van een anarchisme daad een eind aan wil maken:

Parlement, kerk, paleis van justitie, gevangenis, bordeel: alle kweekplaatsen van menselijke ellende en onvrijheid, wij zullen ze afbreken of (...) laten bestaan om ze onzen kinderen aan te wijzen als de zichtbare teekenen van een gruwbaren voortijd, waarin het onrecht zegevierde.¹²⁸

¹²⁷ Wagenvoort 1900, II, p.174.

¹²⁸ Wagenvoort 1900, II, p.91.

Opmerkelijk is hier dat naast de gevangenis ook de kerk een onvrije kweekplaats genoemd wordt. Hugo ervaart de christelijke kerk als een instituut dat de vrijheid belemmert.

De ideeën over niet-westerse religie, die Von Tigernskiöld en Hugo met elkaar bespreken en die Hugo boven het christendom stelt, bestaan ook vooral uit vrijheidsidealën. De scheiding tussen man en vrouw wordt bijvoorbeeld afgewezen door de Kabbalisten. Von Tigernskiöld vertelt Hugo over de eerste mens: ‘zij is menselijk, zij is goddelijk, zij heeft geen geslacht.’¹²⁹ Vervolgens legt hij uit hoe de mens zich heeft gedistantieerd van het dier:

En steeds ontwikkelt hij zich, steeds scheidt hij zich meer af van het dier, steeds meer beheerscher van het dier, steeds meer van de *mens* in het dier, steeds meer van God in de *mens*. Eenling en dus vrij, geeft hij, door begeerte van eigen welzijn gedreven, vrijwillig iets van zijn vrijheid op en paart zich om straks de familie te vormen. De kiem der samenleving is ontstaan. Zij is aan geen wetten gebonden, zij is zichzelf een wet van noodzaak.¹³⁰

In deze goddelijke ontwikkeling van de mens staat vrijheid centraal. De mens is van oorsprong aan geen wetten gebonden, maar geeft vrijwillig iets op van zijn vrijheid om een familie te vormen waardoor de ontwikkeling van de mens, en het steeds goddelijker worden van de mens, zich voort kan zetten. Vrijheid leidt hier tot een goddelijkere ontwikkeling van de mens. Ook in dit boek is vrijheid een belangrijke waarde is.

4.2.2. Afkeer van de maatschappij

Nog meer dan in *De Vrijheidzoeker* zijn in *De Droomers* de thema's vrijheid en maatschappijkritiek met elkaar verbonden. Hugo zet zich af tegen twee aspecten van de maatschappij: het liberale kapitalisme en het christendom. Zowel het kapitalisme als het christendom zijn volgens Hugo in strijd met de vrijheid van de mens.

Het liberale kapitalisme wordt vertegenwoordigd door de zogenoemde *boulevardiers*, waaronder Wagenvoort advocaten, dichters en radicale journalisten schaar. Deze welgestelde burgers staan in schril contrast met familie Gérard. Juist omdat deze *boulevardiers* beschreven worden na Hugo's confrontatie met de zieke Pierrot Gérard, komendeze levensgenieters in een negatief licht te staan. Zij lijken zich niet te bekommeren om de ellende die Hugo net heeft meegemaakt:

Terwijl de Maatschappij dien kleinen Pierrot, jong strijdertje voor de rechtvaardigheid der toekomst, had neergesmaakt en vernietigd, (...), terwijl in dit Parijs duizenden mensen slieden onder de bruggen der Seine, (...) zaten hier de egoïsten met hunne

¹²⁹ Wagenvoort 1900, I, p. 90.

¹³⁰ Wagenvoort 1900, I, p. 91.

snollen, of met hunne getooide vrouwen, en lachten, babbelden, vergaten de dreiging van dat door vrees en sleur in toom gehouden volk, dat hen voorbijging.¹³¹

De verteller noemt hier de *boulevardiers* egoïstisch omdat ze zich afzijdig houden van de ellende om hen heen. Dit is precies waarom Hugo zich zo afzet tegen deze maatschappij: het kapitalisme zorgt voor verschillen die Hugo als onrechtvaardig beschouwt.

Hugo's verzet tegen het liberale kapitalisme stuurt hem niet meteen de kant op van het anarchisme. Hoewel zijn vrije denkbeelden snel duidelijk worden, maakt Hugo een ontwikkeling door en komt hij pas laat in het verhaal erachter dat hij een anarchist is. Allereerst sluit Hugo, ondanks zijn christelijke opvoeding, zich tijdelijk aan bij de vrijdenkers. Hier vindt hij te weinig steun omdat zij ook 'hun hemeltje, helletje en vagevuurtje hadden, juist zoals meneer pastoor (...).'¹³² Vervolgens zoekt hij steun bij de socialisten, maar ook zij denken anders. 'Filosofen en socialisten, wat hem vooral in hunne boeken hinderde, was dat zij het leven wilden vastleggen aan stelsels, wilde vangen in afgepaste ideeën.'¹³³

Hugo wilde juist geen stelsels en wetten, of ze sociaal zijn of niet. Een wetgeving noemt hij dan ook 'de grootste kanker van het menselijk leven'. Met deze gedachtes lijkt het logisch dat Hugo naar het anarchisme neigde, maar het anarchisme 'schrikte hem af om den naam, (...) om de ruwe daden van geweld (...)'.¹³⁴ Hugo gaat naar enkele anarchistische bijeenkomsten maar wantrouwt daar zijn omgeving. Samen met de daar opgedane kennis Terhaer en later met de heren Ghimaldi en Von Tigernskiöld, bespreekt hij de denkbeelden van het anarchisme. In deze gesprekken wordt een onderscheid gemaakt tussen de anarchist van het denken en de anarchist van het doen. Anarchisme wordt door niet-anarchisten vaak opgevat als het anarchisme van het doen. Tekenend voor dit onderscheid is het gesprek tussen Mlle Malise en Hugo als Hugo haar vertelt dat hij anarchist is:

„U maakt maar gekheid,” zei Mlle Malise, (...) „U kan geen anarchist wezen, want we weten heel goed, dat u (...) nooit iemand kwaad zal doen, en 'n anarchist, dat is 'n afschuwelijke moordenaar.” (...) „Niet alle anarchisten zijn moordenaars,” zei Hugo. De grootste denkers van alle tijden zijn eigenlijk anarchisten geweest, en de grootste denkers van onzen tijd erkennen zich anarchist.”¹³⁵

Mlle Malise denkt bij anarchisme, net zoals Hugo toen hij voor het eerst in aanraking kwam met het anarchisme, automatisch aan het anarchisme van het doen. In het verhaal wordt dit type anarchisme afgekeurd, in tegenstelling tot het anarchisme van het denken. Zo zit

¹³¹ Wagenvoort 1900, II, p. 60.

¹³² Wagenvoort 1900, I, p. 26.

¹³³ Wagenvoort 1900, I, p. 28.

¹³⁴ Wagenvoort 1900, I, p. 32.

¹³⁵ Wagenvoort 1900, I, p. 225.

bijvoorbeeld ook de vader van de familie Gérard gevangen omdat hij zich niet beperkte tot het denken over anarchie. Prins Ghimaldi oordeelt genuanceerd over het anarchisme van de daad:

De anarchisten van de daad zijn, voor zoover ze niet door egoïstische beweegredenen, niet door eigen armoede, eigen lijden, eigen geleden onrecht, enkel door het aanzien van anderer lijden worden gedreven, misschien de mannen, de strijders, de helden bij uitnemendheid; zij zijn niet de eenige anarchisten, en misschien zelfs niet zij, die aan de zaak der toekomst de gewichtigste diensten bewijzen.¹³⁶

Hoewel dit standpunt van een prins niet erg betrouwbaar lijkt, beschrijft dit wel precies het verloop van het verhaal. Hugo lijkt zelf weinig armoede en lijden te hebben gekend aangezien hij ontkomen is aan zijn gevangenschap in Holland en hij zo goed rondkomt in Parijs dat hij de familie Gérard financieel kan ondersteunen. De dood van het broertje Pierrot Gérard is het omslagpunt voor Hugo waarin hij de daad bij het anarchistische woord voegt. Het feit dat de anarchistische daad niet succesvol is en de daad niet eindigt als een betekenisvolle dienst voor de maatschappij lijkt er opnieuw op te wijzen dat dit verhaal het anarchisme van de daad afkeurt.

Het anarchisme van het denken krijgt ook de voorkeur boven het anarchisme van het doen in de gesprekken van Terhaer, Ghimaldi, Von Tigernskiöld en Hugo. Zo wordt er bijvoorbeeld gesproken over de *materia prima* die zou zorgen voor een devaluatie van geld waardoor het kapitalisme ten onder zou gaan. Het feit dat er zoveel ruimte aan deze tweedeling in het anarchisme wordt besteed, lijkt erop te wijzen dat Wagenvoort aan zijn lezers wil duidelijk maken dat er naast anarchistische daden ook anarchistische denkbeelden bestaan. Het anarchisme wordt voorgesteld als belangrijk gedachtegoed.

Behalve tegen het liberale kapitalisme verzet Hugo zich ook tegen het christendom. Het christendom wordt in dit verhaal vertegenwoordigd door Mme Rénouard en Mlle Malise, die Hugo verzorgden nadat hij was gevlucht uit Holland. Vanaf het moment dat Hugo aan Mlle Malise heeft bekend dat hij een anarchist is, hebben ze felle discussies over het christendom. Hugo vindt het 'een Godslastering (...) te beweren, dat God dat zoo had ingericht, dat God zou willen, dat honderdduizenden omkwamen van gebrek, of een leven leidden dat erger nog was dan dat (...).' ¹³⁷ Als Mlle Malise hierop zwijgt en Hugo en zij afscheid nemen, laat Hugo zich nogmaals erg negatief uit over christenen zoals Mlle Malise:

Niet dwazer was het peren te verlangen van een appelboom, dan te hopen, dat een in de Kerk opgevoede jonge vrouw, als Mlle Malise, ooit zijne meeningen zou kunnen deelen, te minder daar zij zoo ferm overtuigd was van de waarheid en de deugd van

¹³⁶ Wagenvoort 1900, II, p. 80.

¹³⁷ Wagenvoort 1900, II, p. 51.

haar kerkelijke geloof, dat zij zich ongelukkig zou gevoelen, indien maar de schaduw van een twijfel over haar denken viel.¹³⁸

Hugo lijkt hier de hoop op te geven om zijn wijsheid, afkomstig uit de filosofische gesprekken met de Zweedse wereldreiziger en zijn ideeën over een betere samenleving, over te dragen aan het christelijke meisje, dat hier als kortzichtig en naïef wordt gepresenteerd. Hugo kijkt neer op het christendom en geeft de voorkeur aan de rede en niet-westerse religies. Op de vraag naar de oorsprong van de wereld geeft de Zweedse baron ook een sneer richting het westerse denken:

De vraag, die de kern is van elk zoeken, zei deze eens, is: wàt is God? Wiè is God? Hoè is God? Moeilijk te beantwoorden geworden door de duistere dogma's der westerse metafysiek en het wanbegrip van priesters. Europa, met al hare hoogeschoolen, hare duizenden professoren, is te geleerd om het antwoord op die vraag te geven. Daarvoor moet men zoeken in Azië, waar de menschen de grootheid groot weten te zien. (...) Wie God vinden wil, kan zich niet ver genoeg van priesters verwijderen, die beweren, dat alleen zij God kennen en door God uitverkoren zijn om Hem te doen kennen.¹³⁹

Europa lijkt, in tegenstelling tot Azië, zich te weinig bezig te houden met het eigen geloof en te veel met de priesters die beweren dichter bij God te staan. Het westerse geloof is geen persoonlijke geloofsovertuiging omdat een priester aan het hoofd staat van dit geloof. Hugo lijkt overtuigd te zijn door deze uitspraken van Von Tigernskiöld en minacht hierom het christendom, dat volgens Hugo ook niet te rijmen is met zijn slechte ervaringen met de maatschappij.

In deze roman draait het kortom om de politieke en godsdienstige vrijheden van burgers die worden verhinderd door de maatschappij. Omdat deze maatschappij bestaat uit het liberale kapitalisme en christendom, wijst de roman in het bijzonder deze twee aspecten van de maatschappij af. Het liberale kapitalisme wordt vertegenwoordigd door de *boulevardiers* in contrast met de arme familie Gérard. Daarnaast geven de twee personages die het vaakst aan het woord komen, Hugo en Von Tigernskiöld, expliciet de voorkeur aan niet-westerse religies.

4.2.3. Literaire normen

Hoewel een roman zich op het eerste gezicht minder lijkt te lenen voor een expliciet uitgesproken poëtica dan autobiografictie, beschrijft Wagenvoort wel degelijk zijn literaire opvattingen op in *De Droomers*. Interessant voor deze literaire opvattingen is het voorwoord

¹³⁸ Wagenvoort 1900, II, pp. 53-54.

¹³⁹ Wagenvoort 1900, I, pp. 74-76.

van *De Droomers*, waarin we de poëtica van Wagenvoort te lezen krijgen. In *De Vrijheidzoeker* was de doelgroep ‘slechts zeer ontwikkelde, zeer nadenkende lezers, die niet in de eerste plaats het verhaaltje zoeken (...)’¹⁴⁰ Deze roman lijkt voor dezelfde doelgroep geschreven te zijn, gezien de eerste zin van het voorwoord: ‘Dit boek richt zich tot de zeer-intelligenten, en niet zij behoeven de ophelderingen die hier volgen.’¹⁴¹ Dit lijkt een tekstinherente posture-uiting van de auteur te zijn, omdat de auteur zich hier presenteert als schrijver voor het intellectuele volk. Deze posture-uiting wordt versterkt door Wagenvoorts beschrijving van de inhoud:

In de eerste helft van dit boek klinkt het gestamel van een lofzang. Er zullen mensen zijn, die dit gestamel afkeuren (...). Moeizaam en niet zonder struikelen vaak heeft hij [Wagenvoort] in den morgenstond een berg beklommen om bij het rijzend daglicht het omliggende land te overzien. Nu ziet hij (...) den samenhang van alles; zij die beneden staan zien en kennen beter de deelen, maar hij ziet en kent het geheel (...); eenigen van hen daar omlaag zullen hem bespotten, maar hij hoort niet hun spot: hij is gelukkig.¹⁴²

Wagenvoort vreest al voor de kritieken die zullen volgen op het eerste deel, dat vol staat met lange uitweidingen over de geschiedenis van de mens. Hij plaatst zich op een voetstuk en ziet kritieken als bespottung van zijn werk. De kritieken zijn volgens Wagenvoort niet van hetzelfde intellectuele niveau. De uitweidende stijl komt overeen met de stijl van het personage Wagenvoort in *De Vrijheidzoeker*, die niet de nieuwe eis van de dagbladpers aankon, waarin alles ‘kort, scherp, (...) puntig [geformuleerd moest] zijn.’¹⁴³

Ook de vorm van het boek komt overeen met Wagenvoorts uitspraak dat ‘[e]lk onderwerp van littérrair werk (...) zijn eigen stijl mee[brengt]’.¹⁴⁴ Wagenvoort schrijft in het voorwoord van *De Droomers* iets soortgelijks op: ‘Elk onderwerp vereischt een eigen vorm, en niet voor hen is dit boek geschreven, die in literatuur slechts een middel tot tijdverdrijf zien.’¹⁴⁵

Tot slot keert Wagenvoort zich in zijn voorwoord tegen de Tachtigersleus dat de kunst om de kunst draait: ‘[D]e leus: „de kunst om de kunst” [zij] een verouderde leus (...) en [dient] vervangen te worden door: „de kunst om den kunstenaar”.’¹⁴⁶ Hij schrijft dat de kunstenaar de taak heeft het leven te verklaren en niet om het enkel dit leven af te beelden. De manier waarop hij dit doet, moet hij zelf weten. Opnieuw lijkt hij zich hier in te dekken tegen

¹⁴⁰ Wagenvoort 1930, p. 251.

¹⁴¹ Wagenvoort 1900, voorwoord.

¹⁴² Wagenvoort 1930, voorwoord.

¹⁴³ Wagenvoort 1930, pp. 323-324.

¹⁴⁴ Wagenvoort 1930, p. 237.

¹⁴⁵ Wagenvoort 1930, voorwoord.

¹⁴⁶ Wagenvoort 1930, voorwoord.

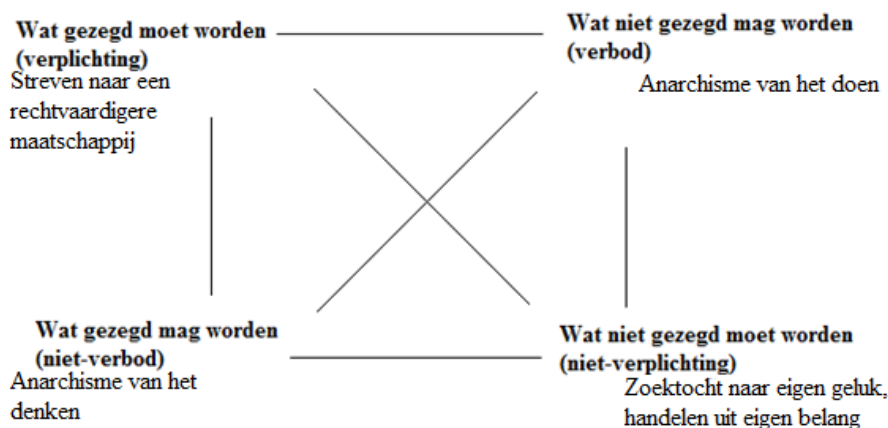
mogelijke kritiek op zijn uitgebreide schrijfstijl.

Literatuuropvattingen worden verder in het verhaal niet expliciet genoemd. Wel worden dichters en radicale journalisten door Hugo gezien als onderdeel van de maatschappij waar hij zo tegen is. ‘Hij [Hugo] vermeed gewoon die lieden [radicale journalisten, dichters en advocaten], in wie hij niet veel anders zag dan de begeerte om er te komen, ploerterij, reclame (...).’¹⁴⁷ Dit wordt versterkt als Hugo deze journalisten en dichters *boulevardiers* noemt, ‘die hij onuitstaanbare wezens van arrogante domheid vond (...).’¹⁴⁸ Deze *boulevardiers* zijn typerend voor de kapitalistische samenleving die Hugo verafschuwt.

Hugo trekt zich, in tegenstelling tot de dichterlijke *boulevardiers*, wel de ellende om zich heen aan en spreekt hierover met Terhaer, Ghimaldi en Von Tigernskiöld. De roman is van wijsgerige aard is, omdat er veel ruimte is uitgetrokken voor wijsgerige gesprekken. Deze essayistische uitweidingen beslaan vaak tientallen pagina’s en is daarom niet voor lezers bedoeld die ‘in de eerste plaats het verhaaltje zoeken’¹⁴⁹.

4.3 Globale waarden De Droomers

Figuur 11 *Carré de Véridiction over de verplichtingen en verboden van De Droomers*

Deze normatieve analyse van de roman leidt tot de invulling van het Carré de Véridiction van Greimas zoals te zien is in figuur 11. In dit carré draait het om de individualiteit en de gevolgen van gedachtes. Aan de linkerkant staan de individuele gedachtes die goedgekeurd lijken te worden in deze roman. Omdat dit boek draait om een man die door de onrechtvaardigheid in de maatschappij zijn idealisme wil uitdragen, lijkt dit dé waarde die de auteur wil tonen. Het feit dat dit boek zoveel anarchistische en wijsgerige essays bevat ondersteunt dit idee. Men zou moeten streven naar een betere wereld, maar men moet het bij

¹⁴⁷ Wagenvoort 1900, II, p. 56.

¹⁴⁸ Wagenvoort 1900, II, pp. 57-58.

¹⁴⁹ Wagenvoort 1930, p. 251.

gedachtes houden. In deze roman is dit streven een anarchistisch streven, maar Hugo beperkt zich niet tot gedachtes. Dit wordt afgestraft en is het een *verbod* te handelen naar dit anarchistisch ideaal. Zoals prins Ghimaldi vertelt, word je door het naleven van dit individuele gedachtegoed een egoïst, omdat je handelt volgens je eigen normen. Dit impliceert het handelen uit eigenbelang, dat de *niet-verplichting* is in dit verhaal. Hoewel Hugo streeft naar een rechtvaardigere samenleving zoekt hij geen steun bij partijen en streeft hij de verwerkelijking van zijn idealen na. Het nobele streven naar betere samenleving wordt zo een vorm van eigenbelang.

Als we dit vergelijken met de globale waarden van *De Vrijheidzoeker*, zien we veel overeenkomsten. Zo gaan bijvoorbeeld in beide boeken de *niet-verplichtingen* over individueel handelen. Het personage Wagenvoort handelt net als Hugo uit eigenbelang want ze willen beiden hun individuele vrijheid nastreven. Doordat dit streven in beide verhalen gepresenteerd wordt als iets wat niet gezegd hoeft te worden, lijkt Wagenvoort ervan uit te gaan dat eenieder dit streven erkent. Toch zit er in beide verhalen een negatief randje aan deze veronderstelling, omdat het streven dat als verplichting gepresenteerd wordt, een individuele invulling krijgt. In beide verhalen geeft het personage het vertrouwen in de maatschappij op en besluit een individuele weg te gaan.

Ook de *niet-verboden* lijken overeenkomsten te bevatten. In *De Vrijheidzoeker* wordt gesteld dat gezegd mag worden dat je nergens helemaal vrij kan zijn. Door enkel na te denken over een vrije maatschappij, wat de *niet-verplichting* is van *De Droomers*, wordt ook geïmpliceerd dat het anarchistische gedachtegoed niet helemaal gerealiseerd kan worden. Het handelen naar dit anarchistische gedachtegoed wordt afgekeurd. Het is een *verbod* en dit wordt ondersteund door het *niet-verbod* van *De Vrijheidzoeker*. Het is niet mogelijk.

Uit de analyse lijkt ook te volgen dat de *verplichtingen* ook overeenkomen. Hugo en Wagenvoort streven beiden naar meer vrijheid en zien de maatschappij als de grote tegenstander hiervan. Zo ziet Wagenvoort de dagelijkse sleur als een gevangenis en beschouwt Hugo het christendom als een religie waarin men niet vrij is maar slaafs de priesters volgt. Toch lijkt er ook een verschil te zitten in de *verplichting*. Waar Wagenvoort streeft naar meer vrijheid, streeft Hugo naar meer rechtvaardigheid. Dat dit niet goed samengaat, is juist te zien in de samenleving die Hugo zo haat. Het feit dat er twee groepen bestaan, de bourgeoisie en de proletariërs, is het gevolg van de liberale vrijheid en is niet bevorderlijk voor de rechtvaardigheid die Hugo nastreeft. De vrijheid van de één wordt gekocht met de onderwerping van de ander.

Tot slot is er ook een relatie te zien tussen de *verboden* in beide boeken. Zoals al

bleek uit de *niet-verboden*, is ultieme vrijheid onmogelijk. Het handelen naar iets wat onmogelijk is, wordt logischerwijs niet goedgekeurd in *De Droomers*. Deze verhouding tussen *niet-verbod* en *verbod* is ook te zien in *De Vrijheidzoeker*. Ook daar wordt streven naar (ultieme) vrijheid ontmoedigd. Vrijheid is alleen weggelegd voor enkele gelukkigen en intellectuelen.

5. Analyse Een huwelijk in het jaar 2020

5.1 *Beknopte inhoudsweergave* Een huwelijk in het jaar 2020

In deze toekomstroman beschrijft Wagenvoort het leven van een gezin en hun kennissen in een maatschappij uit de toekomst, waarin gelijkheid en vrijheid voorop staan. De roman beschrijft naast de sociale politiek en de regels die de personages, natuurlijk vrijwillig, naleven, ook een dramatische liefdesgeschiedenis. Om de samenvatting zo beknopt maar toch zo begrijpelijk mogelijk te houden, zal de beschrijving van de samenleving los van de liefdesproblematiek worden samengevat.

5.1.1 *Beschrijving samenleving*

Uit de voorgaande analyses bleek dat het anarchisme als staatsvorm, evenals ultieme vrijheid, onmogelijk werd geacht. Daarnaast bleek ook dat Wagenvoort niet tevreden is met de maatschappij waarin hij leeft en toont hij ons in *De Vrijheidzoeker* dat een betere samenleving voor goede zeden zorgt bij de burgers. Wagenvoort laat in deze roman zien hoe een betere en vrijere niet-anarchistische samenleving met goede zeden er mogelijk uitziet.

In deze toekomstroman staan individualiteit, vrijheid en gelijkheid centraal. De individuele vrijheid is bijvoorbeeld te zien in de opvoeding van kinderen die verzorgd wordt door de staat in de Kindertuin, waarin kinderen slechts opgeleid worden in datgene waarvoor zij aanleg hebben. Op deze manier heeft ieder kind dezelfde kansen en hoeft niemand iets zinloos te leren. Ouders komen zelden of nooit het kind opzoeken omdat de kinderen anders geen pure individualiteit ervaren. Daarnaast hoeven de ouders op deze manier hun baan niet op te geven.

De ontwikkeling van de individuele mens komt ook naar voren in de beschrijving van de Thermen, gebouwen waarin iedereen zowel lichamelijke als geestelijke oefeningen kan verrichten ongeacht intelligentie, ras of geslacht. Discriminatie op ieder mogelijk kenmerk is uitgesloten in de maatschappij en iedereen is gelijk. Omdat iedereen gelijk is, is uiterlijk vertoon onbelangrijk en oefent bijna iedereen naakt in de Thermen. Naakt zijn gaat gepaard met de verheven seksuele opvattingen die er heersen. Daarnaast is homoseksualiteit geaccepteerd. Gelijkheid is te zien in de afschaffing van het kapitalisme, dat plaats heeft gemaakt voor een succesvol communistisch systeem waarin iedereen precies krijgt wat hij nodig heeft en doet waarvoor hij aanleg heeft. Dit wordt geregeld door een nationaal bestuur dat slechts een onderdeel is van een groot globaal netwerk waarbij ieder land zich heeft aangesloten. Het kleine aantal regels dat er is, is globaal vastgesteld. Door de uitvinding van de fotofoon, een soort mobiele telefoon, kan iedereen overal en altijd bij zijn, waardoor de

hele wereld voor iedereen toegankelijk is geworden. Het lijkt erop dat de mensen in deze maatschappij de groep vertegenwoordigen die in *De Vrijheidzoeker* als *verbod* naar voren komen, de gelukkigen die zichzelf meer vrijheid kunnen toe-eigenen. In *De Vrijheidzoeker* konden slechts een aantal gelukkigen meer vrijheid naleven. In *Een huwelijk in het jaar 2020* lijkt iedereen tot deze gelukkigen te behoren.

5.1.2 Dramatisch liefdesleven

De roman richt zich op één gezin met kennissen. Cécile en Alfred hebben een open relatie en wonen samen in het huis van Cécile's oma. De oma is erg conservatief omdat zij de normen en waarden van vroeger, de tijd waarin de roman is geschreven, naleeft. Daartegenover staat een collega van Cécile, genaamd Liberty Mens, die juist het haast extreme vrije gedachtegoed propageert en dan ook het anarchisme niet uitsluit. Deze twee personages zorgen voor discussies over de normen en waarden die nageleefd worden in de maatschappij.

Cécile en Alfred, hoe geestelijk verwant ze ook aan elkaar zijn, distantiëren zich uiteindelijk van elkaar omdat het lichamelijke contact ontbreekt. Doordat Aline, de assistente van Cécile, haar interesse toont in de gevoelige dichter Alfred, wordt de verwijdering tussen de objectievere en zakelijkere Cécile en de gevoelige Alfred nog groter. Aline en Alfred beginnen een relatie, waarbij Cécile hen als een moeder ondersteunt en hen in haar huis laat wonen. Als vervolgens de volwassen zoon van Alfred en Cécile terugkomt, die ook Alfred heet, slaat de vonk tussen Aline en zoon Alfred over. Aline is al gauw uitgekeken op de oude Alfred, nadat ze samen het bed gedeeld hebben. Jan de Braet, een andere assistent van Cécile, wordt jaloers op de verfijnde Alfred en na enkele confrontaties tussen Jan, Aline en zoon Alfred escaleert dit in een wanhoopsdaad van Jan. Hij botst met zijn vliegtuig op zoon Alfred en Cécile, die met een door zoon Alfred ontworpen 'parachute' neerdaalden. Alfred overleeft dit niet, maar Aline en Jan blijven in leven. Omdat wraak niet in de maatschappij past, zijn Cécile, Alfred en Aline niet boos op Jan. Sterker nog, Aline ziet het als een liefdevolle daad en reist met Jan naar Australië. Alfred en Cécile komen weer samen en oma blaast vol geluk haar laatste adem uit bij het uitzwaaien van Jan en Aline.

De titel verwijst naar het huwelijk van Vader Alfred en Cécile. We lezen het leven van deze twee personages en hun omgeving in jaar 2020. Deze roman lijkt een gedachte-experiment van Wagenvoort waarin de wat vrouwelijke vader Alfred en vrouwelijke zoon Alfred, beiden zoals Wagenvoort zelf ook was, in een vrije begripvolle samenleving geplaatst worden. Deze roman legt ons een mogelijk scenario voor waarin de relaties tussen deze vrouwelijke mannen en mannelijke mannen met vrouwen worden getoond. We zien hoe

zowel de jonge als oude Alfred zich verhouden tot andere personages en tot een maatschappij die gradaties in mannelijkheid accepteert.

5.2 Normatieve analyse van extremen in *Een huwelijk in het jaar 2020*

Anders dan in de voorgaande romans is het in deze roman onduidelijk welk personage handelt volgens de norm die de auteur wil bevestigen. Omdat Wagenvoort, vooral via het personage Liberty Mens, nogal een extreme maatschappij beschrijft, lijken de globale waarden zich waarschijnlijk te bevinden tussen de tegenstrijdige extremen in de roman, tussen de beschreven futuristische maatschappij en de contemporaine maatschappij uit 1923, die vertegenwoordigd wordt door Cecile's oma.

Behalve het grote verschil tussen de maatschappij uit 1923 en de maatschappij in 2020, treden er ook tegenstrijdigheden op in het verhaal zelf. Het is onwaarschijnlijk dat Wagenvoort pleit voor een maatschappij waarin bijvoorbeeld ouders nauwelijks rouwen om hun dode kinderen, waarin mannen en vrouwen naakt seksloos worstelen en waarin seks zo vrij is geworden dat ook incest normaal is. Deze onwaarschijnlijkheden ondervindt ook recensent H.C. Muller. Zo schrijft hij in 1924 na een opsomming van 'bedenklijke uitspraken en beschrijvingen'¹⁵⁰ in *Den Gulden Winckel*:

[D]it alles wensch ik liever te beschouwen òf als hooger en waanzin, òf als scherpe en fijne maar dan toch ook vernietigende ironie. De schr. nadert hier een grens, waarbuiten òf de kunst òf alreeds het gezond verstand ons verbiedt te treden.¹⁵¹

Het is Muller niet duidelijk of deze extreme toekomstbeelden écht Wagenvoorts idealen zijn of een vorm van ironie. Voorgaande analyses van Wagenvoorts boeken hebben ons laten zien dat hij wel degelijk een voorstander is van vrijheid en seksegelijkheid. Toch kwam in *De Droomers* en *De Vrijheidzoeker* ook al naar voren dat ultieme vrijheid niet mogelijk is. Anders dan Muller, die *Een huwelijk in het jaar 2020* een 'utopische roman'¹⁵² noemt en hiermee lijkt te willen zeggen dat deze roman Wagenvoorts ideale toekomst weergeeft, denk ik dat de idealen van de auteur tussen de extreme uitgangspunten liggen. Als aangenomen wordt dat de auteur inderdaad geen pleidooi voor incest wil houden, lijkt er een discrepantie te bestaan tussen de waarden van de roman en de (vermoede) normen die de auteur lijkt uit te dragen. Deze discrepantie zou te verklaren zijn doordat er twee waardes worden gehandhaafd: de waarden uit 1923 en de beschreven waarden uit 2020. De waarden uit 2020 worden goed of slecht gevonden door de ogen van iemand die een eeuw eerder leeft. Voor het achterhalen

¹⁵⁰ Muller 1924, p. 14.

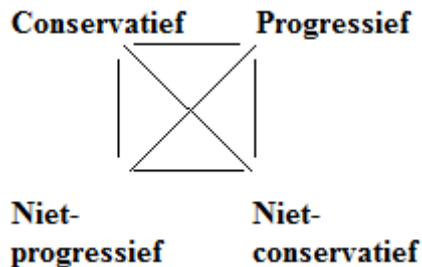
¹⁵¹ Muller 1924, p. 15.

¹⁵² Muller 1924, p. 14.

van de globale waarden is het zinvol om de inhoud van deze extreme waarden te bekijken. Aandachtspunten zijn conservatisme tegenover progressiviteit en de gradaties in geslachten.

5.2.1 Conservatisme/progressiviteit

Figuur 12. Carré de Véridiction conservatisme/progressiviteit

De strijd tussen twee extremen is onder andere te vinden tussen het conservatisme, vertegenwoordigd door Cecile's oma, en progressiviteit dat vertegenwoordigd wordt door Liberty Mens. Het feit dat oma bijvoorbeeld 'zelfs nog vleesch'¹⁵³ eet, een 'vrouw van een ouder geslacht'¹⁵⁴ en 'ouderwetsch'¹⁵⁵ genoemd wordt, en ze vrijwel elk nieuw aspect in de maatschappij afkeurt, laat zien dat zij in dezelfde generatie leeft als Wagenvoort en waarschijnlijk als de meeste lezers. Oma lijkt dan ook de normen en waarden uit 1923 te vertegenwoordigen. Toch ontwikkelt Oma zich van *conservatief* naar *niet-conservatief*. Zo keurt zij de Kindertuin na het zien van zoon Alfred uiteindelijk goed en slaapt zij glimlachend en tevreden in na het liefdevolle afscheid van Jan, de moordenaar van haar achterkleinzoon Alfred, van wie ze veel leek te houden, en Aline, de vrouw die incestueuze praktijken in haar huis haalde.

Liberty Mens daarentegen is bij uitstek dé vertegenwoordiger van vrijheid en progressie. Ze keurt als enige de relatie tussen de zoon Alfred en Aline goed en strijdt tegen religie¹⁵⁶. Volgens haar overtreft enkel het anarchisme de vrije maatschappij waarin ze leeft.¹⁵⁷ Daarnaast ziet ze de mens als *natuurmens* en verheerlijkt zijn 'dierlijken aanleg'¹⁵⁸, waardoor 'het naakte en slechts door de welvoegelijkheid beperkte vrije [omgang] der seksen (...) in de goede zeden was doorgedrongen.'¹⁵⁹ Deze natuurmensen verzetten zich tegen de geestelijke ontwikkeling van de mens, zoals blijkt uit het feit dat zij geen vervoersmiddelen gebruiken. 'Nauwelijks had men de poëzie der snelheid leeren waardeeren, hadden de

¹⁵³ Wagenvoort 1923, p. 52.

¹⁵⁴ Wagenvoort 1923, pp. 62-63.

¹⁵⁵ Wagenvoort 1923, p. 64.

¹⁵⁶ Wagenvoort 1923, p. 188.

¹⁵⁷ Wagenvoort 1923, p. 190.

¹⁵⁸ Wagenvoort 1923, p. 137.

¹⁵⁹ Wagenvoort 1923, p. 141.

menschen machines uitgevonden om de afstanden te verkorten, of die lui [natuurmensen] moesten daar weer tegen in gaan en het lopen prediken.¹⁶⁰

Waar oma uiterst conservatief is, is Liberty Mens uiterst progressief. Zoals we in voorgaande romans hebben gelezen, was Wagenvoort erg ontevreden over de normen en waarden uit zijn tijd. Toch kunnen we niet zomaar aannemen dat Wagenvoort het tegenovergestelde van oma is en aanhanger is van extreem progressieve vrijheid. Door de twee extremen weer te geven met hun positieve en negatieve kanten, lijkt de gulden middenweg de toekomst te zijn waar Wagenvoort op hoopt.

De overige personages representeren deze gulden middenweg omdat zij niet streven naar meer vrijheid en ook niet vrezen voor vernieuwing. Deze personages bevinden zich onderaan het carré tussen *niet-conservatief* en *niet-progressief*. Zo spreekt de oude Alfred zich expliciet uit tegen Liberty. Zij vindt de ontdekking van orgaantransplantatie een argument tegen religie:

Maar Alfred erkende zelfs dan nog niet de juistheid van Liberty's levensopvatting, en antwoordde dat haar betoog slechts volkomen overtuigend zou zijn, zodra professor Hebbel of een andere chirurgische grootheid, er in slaagde om de geestelijke winst van een door ongeval om het leven komend genie voor de menscheid te redden.¹⁶¹

Hier wijst de oude Alfred de religie, die in deze roman als ouderwets wordt verworpen, niet af: door op het belang van "kennisdonatie" te wijzen, toont hij zich niet ongevoelig voor niet-stoffelijke, zedelijke waarden en is hiermee *niet-progressief*. Omdat hij verder geen voorvechter van het conservatisme is, zoals te zien in zijn affaire met Aline, beweegt hij zich tussen de termen *niet-conservatief* en *niet-conservatief*. Een ander voorbeeld is de verrukking van de oude Alfred na het zien van Aline's naakte lichaam in de Thermen. Hier lijkt het *progressieve* verheven seksuele streven nog niet volledig doorgedrongen te zijn bij Alfred. Hij beweegt zich hier tussen *niet-progressief* en *conservatief*.

Een ander voorbeeld is te zien als Cécile zich met haar streven door te groeien in haar carrière beweegt richting *niet-progressief*. Dit kapitalistische streven 'kwam immers uit een door de menscheid reeds overleefden gedachtegang.'¹⁶²

Uit het Carré de Véridiction is gebleken dat de globale waarden uit dit werk zich bevinden tussen de uiterst progressieve en uiterst conservatieve gedachten. Alle personages, met uitzondering van oma en Liberty, dragen een gematigd beeld uit. Zo wil dit futuristische gedachte-experiment van Wagenvoort de gevaren laten zien van een te vrije maatschappij,

¹⁶⁰ Wagenvoort 1923, p. 88.

¹⁶¹ Wagenvoort 1923, p. 191.

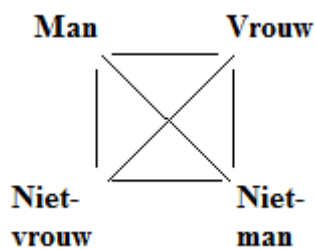
¹⁶² Wagenvoort 1923, p. 94.

waaronder Liberty's streven naar anarchisme. Dit sluit aan bij de analyses van de voorgaande boeken waaruit Wagenvoorts onvrede met de maatschappij bleek, maar ook de onmogelijkheid van ultieme vrijheid.

5.2.2 Mannelijkheid/vrouwelijkheid

De gradaties in geslacht en de acceptatie hiervan in dit verhaal zorgen ook voor verschillende tussen de personages. Anders dan in 1923 was 'de geslachtsfunctie [herleid] tot een individuele aangelegenheid (...), waarmee geen derde zich had te bemoeien, en de vraag of iemand man of vrouw was [verkreeg] een schijn van onbescheidenheid.'¹⁶³ Het blijkt niet altijd duidelijk welk geslacht iemand heeft in het jaar 2020. Hoewel dit zorgt voor meer gelijkheid in de maatschappij, is dit wel een erg extreme ontwikkeling, die ver afstaat van de maatschappij uit 1923. We lezen in *De Vrijheidzoeker* dan ook dat Wagenvoort niet echt uitkwam voor het feit dat hij een vrouwelijke man was.

Figuur 13. Carré de Véridiction mannelijkheid/vrouwelijkheid

De gradaties in geslacht worden duidelijk in de beschrijvingen en handelingen van personages. Allereerst is het verschil tussen Jan en de twee Alfreds tekenend voor gradaties in mannelijkheid. Jan wordt meerdere malen negatief beschreven. Aline noemt Jan '[e]n mannetjes mensch-dier'¹⁶⁴ en hij wordt later beschreven als een dom persoon die 'niet veel raadselachtigheid nodig [had] om paf te staan.'¹⁶⁵ Dat Aline uiteindelijk toch gelukkig wordt met Jan, blijkt uit de vergelijking tussen vader Alfred en Jan die ze al maakt vóór de relatie met vader Alfred: 'Hoe overstelpender Alfred Aline beschonk van zijn geestelijke rijkdommen, welke haar zoo onweerstaanbaar hadden gelokt, des te levendiger stelde deze in haar onstuimige levensbegeerte zich het beeld voor oogen van Jan de Braet.'¹⁶⁶ Jan wordt beschreven als een echte man. Hoewel Jan zijn geringe geestelijke capaciteiten lijkt te moeten

¹⁶³ Wagenvoort 1923, p. 95.

¹⁶⁴ Wagenvoort 1923, p. 103.

¹⁶⁵ Wagenvoort 1923, p. 144.

¹⁶⁶ Wagenvoort 1923, p. 147.

compenseren met zijn ‘schoon, sterk-geoeffend en krachtig georganiseerd lichaam’¹⁶⁷, wordt hij toch met achting bejegend omdat ‘[m]en wist, dat hij geestelijk meer waard was dan hij zich zelf moeite gaf te beseffen en in het leven (...) een volmaaktheid naderde door niemand gering, door vele zijner geestelijk hogere benijdenswaard geacht.’¹⁶⁸

Jan heeft wel degelijk vele geestelijke capaciteiten, maar brengt die nauwelijks tot uiting. Zijn intelligentie is terug te zien in zijn zelfbeheersing. Zo weigert hij te worstelen met Alfred als zijn jaloezie de overhand lijkt te nemen. ‘Hij voelde zich te zachtmoedig, ofschoon ook driftig soms, om ooit een vinger naar het leven van wien ook uit te steken.’¹⁶⁹ Uiteindelijk steekt hij wel degelijk een vinger uit naar het leven van Alfred, maar deze daad wordt omschreven als een daad ‘uit liefde voor haar [Aline].’¹⁷⁰ Door het schuldbesef verdwijnt het dierlijke in Jan waardoor hij zijn geestelijke capaciteiten verder ontwikkelt: ‘Het ongeluk had hem verfijnd.’¹⁷¹ Deze verfijning van Jan is lastig te plaatsen in het carré. Hij beweegt zich na de verfijning tussen *man* en *niet-man*. Omdat zowel de vrouwelijke *niet-man* als de dierlijke man niet het ideaal is, lijkt het ideaal zich tussen deze vrouwelijke *niet-man* en dierlijke man te bevinden.

Tegenover deze Jan staan de twee Alfreds, die vooral met geestelijke inspanningen bezig zijn. Hun aanleg lijkt niet te liggen in het lichamelijke. De twijfel over de mannelijkheid van vader Alfred wordt expliciet vermeld bij zijn introductie in de roman als man: ‘Wàs ’t er wel een?’¹⁷² Alfred en Cécile waren dan ook vooral geestelijk met elkaar verbonden, hun relatie is veeleer ‘een geestelijk samengaan (...), waarbij vooral de instincten waren ingeslapen.’¹⁷³ Aline zorgt voor nieuwe seksuele lust bij Alfred, maar er blijkt hem toch nog iets te zijn. ‘Zij [Aline] merkte Alfred’s terughoudendheid op, doch begreep niet den innerlijken strijd, welke er de oorzaak van was.’¹⁷⁴

Deze innerlijke strijd bij vader Alfred heeft verschillende verklaringen. Allereerst is het leeftijdsverschil tussen Aline en vader Alfred groot. Daarnaast twijfelt Alfred mogelijk of het wel juist is dat hij na jaren gelukkig te zijn geweest met Cécile, haar voor Aline verruilt. Tot slot zou hier een mogelijke biseksuele kant van vader Alfred naar voren kunnen komen. Zijn seksleven met Cécile was voorbij en door de uitspraak ‘Wàs het er wel een?’ wordt de mannelijkheid van vader Alfred in twijfel getrokken.

¹⁶⁷ Wagenvoort 1923, p. 138.

¹⁶⁸ Wagenvoort 1923, p. 139.

¹⁶⁹ Wagenvoort 1923, p. 212.

¹⁷⁰ Wagenvoort 1923, p. 255.

¹⁷¹ Wagenvoort 1923, p. 252.

¹⁷² Wagenvoort 1923, p. 21.

¹⁷³ Wagenvoort 1923, p. 101.

¹⁷⁴ Wagenvoort 1923, p. 105.

In deze roman wordt het niet accepteren van homoseksualiteit beschreven als ‘een niet aan de sexuele organen passende ziel en innerlijke secretie (...)’.¹⁷⁵ We kunnen hieruit opmaken dat in deze roman een onderscheid tussen lichamelijk en geestelijk geslacht gemaakt wordt. Homoseksualiteit wordt gezien als een verschil in lichamelijk en geestelijk geslacht. Doordat er mogelijk een vrouwelijke ziel in het mannelijke lichaam van vader Alfred zit, zou het aannemelijk zijn dat hij zich ook door mannelijkheid voelt aangetrokken. Dit wordt bevestigd door de beschrijving van Cécile als een ‘forsche vrouw’.¹⁷⁶ Vader Alfred heeft dus een huwelijk met een niet typische vrouw.

Deze terughoudendheid tegenover Aline is ook te zien bij zoon Alfred en ook deze keer blijven mogelijke homoseksuele gevoelens erg impliciet. De terughoudendheid van vader Alfred zou kunnen liggen aan onzekerheid over zijn oudere lichaam en bij zoon Alfred zou de vrees voor incest een rol kunnen spelen. Deze vrees wordt door Aline uitgesloten:

Hij [zoon Alfred] wist toch, dat deze liefde [Aline’s liefde voor vader Alfred] uit haar was heengegaan; en wat zijn vader, haar man geweest, betreft (...) diens verhouding tot zijn moeder (...) getuigde allerminst nog van groot gevoel voor de jonge vrouw. De onderlinge verhouding van vader en zoon dan? Doch wanneer hij Aline lief had en zij hem; wanneer hij overtuigd was, dat hij er dien anderen man, toevallig zijn vader, geen leed door deed; waarom dan niet? Er was niets, en er was toch iets onoverkomelijks: een schuchterheid, een nadenken, een verkoelende redeneering: iets onverklaarbaars dat de opwelling, onbeheerschelijk, voorkwam.¹⁷⁷

Mogelijk is Aline progressiever ingesteld en meer beïnvloed door Liberty Mens dan zoon Alfred. Toch bevestigt zoon Alfred de opvatting van Liberty Mens ‘dat die dubbele geslachtelijkheid [van homoseksuelen] wel eens gepaard ging met een verfijning of versterking van intellect, waardoor zij vele normalen in menschenwaarde overtroffen’.¹⁷⁸ De terughoudendheid en de genialiteit van zoon Alfred lijken te wijzen op homoseksuele gevoelens.

Hoewel het onzeker blijft of deze schuchterheid te relateren is aan homoseksualiteit of incestueuze ideeën, kunnen we stellen dat Alfred zich niet gedraagt als een mannelijk diermens zoals Jan. Jan overwint beide Alfreds en bereikt uiteindelijk zijn doel: een relatie met Aline. Omdat Jan uiteindelijk verfijnd is en uitgerust is met zowel lichamelijke als geestelijke capaciteiten, én omdat Jan zijn doel behaalt, lijkt hij de globale waarden van wat een man moet zijn te vertegenwoordigen. Zijn daden worden goedgekeurd door de personages en door

¹⁷⁵ Wagenvoort 1923, p. 140.

¹⁷⁶ Wagenvoort 1923, p. 21.

¹⁷⁷ Wagenvoort 1923, p. 237.

¹⁷⁸ Wagenvoort 1923, p.74.

de impliciete auteur. De ideale man hoort niet enkel geestelijk verfijnd te zijn, maar dient ook dierlijke instincten en lichamelijke kracht te bezitten.

Behalve de mannelijke gradaties in het boek worden ook enkele vrouwelijke gradaties weergegeven. Zo laat Aline haar “mannelijke”, haast dierlijke en niet-fatsoenlijke instinct zien als zij Jan een klap geeft na zijn liefdesbetuiging en zijn uitspraken over Alfred. Ook wordt Cécile beschreven als een ‘forsche vrouw’¹⁷⁹. Zij bewegen zich ook tussen *vrouw* en *niet-vrouw* omdat zij niet enkel typische vrouwelijke eigenschappen bezitten. Toch bevat het boek een ongeëmancipeerd beeld van de vrouwen. Cécile wacht bijvoorbeeld braaf, zelfs in de rol van moeder, Alfreds buitenechtelijke avontuur af. De mannelijke personages nemen dan ook het initiatief en bepalen het handelingsverloop van het verhaal. De rol van de vrouw lijkt niet erg veranderd in vergelijking met de rol van de vrouw in 1923.

5.3 Normatieve analyse van Een huwelijk in het jaar 2020 op basis van de thema’s ‘vrijheidsdrang’, ‘maatschappijkritiek’ en ‘literaire normen’.

Voor een vergelijking met de autobiografische van Wagenvoort worden de globale waarden van *Een huwelijk in het jaar 2020*, waaronder enkele waarden die al aan bod kwamen bij de bespreking van de tegenstrijdigheden, geanalyseerd aan de hand van de thema’s in *De Vrijheidzoeker*: innerlijke drang naar vrijheid, kritiek op de maatschappij en literaire normen.

5.3.1. De innerlijke drang naar vrijheid

De vrijheid in de futuristische maatschappij is op verschillende niveaus gerealiseerd: in het gezin, in de omgang van mensen onder elkaar en op het niveau van de regering.

De vrijheid in het gezin komt tot uitdrukking in de relatie tussen ouders onderling en tussen ouders en kind. Het huwelijk wordt door Wagenvoort in jaar 2020 voorgesteld als een verbinding zonder (wettelijke) verplichtingen. De kortdurende relatie tussen de oude Alfred en Aline wordt getolereerd door Cécile. Hoewel oma de affaire afkeurt, lijkt de verteller aan de kant te staan van Cécile en lijkt hij oma, en hiermee de waarden van de lezer uit 1923, tegen te spreken:

De tijden veranderen immers, en de mensen met de tijden. Eindelijk was de liefde vrij: geen wettelijke banden meer, geen conventies meer. (...) Was dat dan niet mooi? Was de liefde ooit heiliger, ooit wezenlijk reiner geweest dan nu zij voortkwam uit het onbedwongen gevoel, en vrij was?¹⁸⁰

¹⁷⁹ Wagenvoort 1923, p. 21.

¹⁸⁰ Wagenvoort 1923, p. 131.

Met de voorkennis van Wagenvoorts homoseksualiteit, die nog niet geaccepteerd werd in het jaar 1923, en de verwijzing in de eerste zin naar de toestand vroeger, lijkt dit vertellercommentaar van belang te zijn voor de normatieve analyse. In tegenstelling tot de maatschappij in 1923 hoort bij de vrije maatschappij in 2020 een vrije omgang met liefde, die door de verteller beschreven wordt als *heiliger* en *reiner*. De verteller lijkt een voorstander te zijn van deze vrije liefde, net als alle personages. Hoewel oma als enige zich tegen de relatie van Alfred en Aline verzet, gedooft ze deze relatie uiteindelijk. De verteller lijkt de lezer te vragen de overwegingen van oma, en waarschijnlijk die van de lezer uit 1923, ter discussie te stellen.

Het handelingsverloop lijkt het vertellercommentaar en de acceptatie van de meeste personages tegen te spreken, aangezien de affaire tussen Alfred en Aline van korte duur is. Toch lijkt er een verschil te zijn tussen wat de verteller goedkeurt (een wet- en conventieeloos huwelijk) en wat afgekeurd wordt door het handelingsverloop en oma (een affaire waarbij de ex-partner als moeder optreedt voor haar ex). Omdat het uitzonderlijk is dat de impliciete auteur het verhaal zo “regisseert” dat de verteller zich uitspreekt over bepaalde waarden en de lezer toespreekt, lijkt dit betekenisvol te zijn. Als we dit combineren met de waarde die het handelingsverloop toont, kunnen we stellen dat het boek een vrijere liefdesopvatting dan de liefdesopvatting uit 1923 propageert, maar het idee dat de ex-partner de rol van moeder moet opnemen afkeurt.

De vrije opvoeding van kinderen wordt positief beschreven. Na enkele bladzijdes te hebben geprotesteerd, keurt Oma dit uiteindelijk goed. Naast het feit dat de ouders nu hun eigen baan kunnen blijven uitoefenen, worden er ook verschillende redenen gegeven waarom het voordelig is het voor het kind. Zo was het ‘leven der kinderen in den Kindertuin waarlijk een durend festijn van levensgenieting, niet bedorven door studie of arbeid in tegenzin verricht.’¹⁸¹ In tegenstelling tot de jonge Wagenvoort in *De Vrijheidzoeker* worden kinderen in deze maatschappij niet verpest door studie of arbeid en doen zij enkel dingen waarvoor zij aanleg hebben.¹⁸² Een ander voordeel van deze Kindertuin is de verheven seksuele moraal die zij aanleren door dagelijks naakt samen te zijn. Hoewel seks gezien wordt als ‘heiligste essentie van het menschzijn, (...) als iets van de verhevenste menselijke heiligheid’¹⁸³, zorgt de staat door dit vroege contact met naaktheid, in combinatie met de norm om in de Thermen naakt rond te lopen, er expres voor dat seks niet te aantrekkelijk wordt. Opnieuw

¹⁸¹ Wagenvoort 1923, p. 83.

¹⁸² Wagenvoort 1923, p. 82

¹⁸³ Wagenvoort 1923, p. 62.

lijkt hier een ideaal van de auteur te worden geradicaliseerd. Waar het met de voorkennis van voorgaande analyses logisch is dat Wagenvoort pleit voor een vrijere opvoeding, wordt dit ideaal nu zo radicaal doorgevoerd dat het tot vermindering van seksuele lust leidt.

Een ander vrijheidsaspect is de acceptatie van homoseksualiteit. Dit vrijheidsideaal, dat de omgang tussen burgers bepaalt, wordt door de progressieve Liberty Mens gezien als een natuurlijk ‘streven naar evenwicht’.¹⁸⁴ Liberty Mens kent homoseksuelen ook meer verfijning en intellect toe. Homoseksualiteit wordt bijzonder positief beoordeeld, zeker voor een roman uit het jaar 1923. Niet alleen de progressieve Liberty Mens beschrijft homoseksualiteit positief, zelfs hét toonbeeld van mannelijkheid Jan snapt dat het niet accepteren van homoseksualiteit ‘een [...] stuitend onrecht was (...)’.¹⁸⁵ Deze acceptatie van homoseksualiteit wordt geradicaliseerd als duidelijk wordt dat vragen naar iemands geslacht als onbescheiden gezien wordt. De acceptatie van homoseksualiteit en het verdwijnen van het onderscheid tussen mannen en vrouwen vormen opnieuw een groot contrast met de maatschappij uit 1923.

Naast de vrijheid die te zien is in het gezin en in de omgang tussen mensen, is er ook vrijheid te zien in de inrichting van de maatschappij. Het kapitalisme heeft afgedaan en plek gemaakt voor een vrijere maatschappij. Dit heeft als gevolg dat ‘de gevangnissen (...) overal [waren] afgebroken. Met de vrijmaking der menschheid van het afschuwelijke kapitalisme, (...) was de misdaad herleid tot betrekkelijk weinige gevallen van geestesstorenis, of uitbarstingen van passie.’¹⁸⁶

Hoewel in extreme vormen, draagt deze roman vele vrijheidsidealen uit: het huwelijk moet worden bevrijd, de ouders moeten zich ontdoen van de opvoeding van hun kind, mensen hebben een verheven, vrije seksuele moraal die gelijkheid van de seksen en homoseksualiteit accepteert en het kapitalisme heeft afgedaan.

5.3.2 *Afkeer tegen de maatschappij*

Het kapitalisme wordt het hele boek door voorgesteld als het kwaad van vroeger dat zorgde voor een belemmering voor de ontwikkeling van de mens. Zoals ook in *De Vrijheidzoeker* naar voren kwam, pleit Wagenvoort ervoor dat de goede zeden van de burgers voortvloeien uit een ander soort maatschappij en niet uit wetten en verplichtingen. Dat ook deze maatschappij, in tegenstelling tot die in 1923, zorgt voor goede zeden, blijkt uit het feit dat de gevangnissen gesloten zijn, omdat ‘[n]iemand (...) er meer aan [dacht] denkbeelden te

¹⁸⁴ Wagenvoort 1923, p. 140.

¹⁸⁵ Wagenvoort 1923, p. 140.

¹⁸⁶ Wagenvoort 1923, p. 75.

keeren, of levensopvattingen te bestrijden door de menschen, die hen voorstonden, gevaarlijk te achten en leed te doen.’¹⁸⁷ Een ander voordeel van deze maatschappij is dat er geen winkels meer zijn waardoor burgers precies krijgen wat ze nodig hadden. ‘Zoo het dus al mogelijk was, dat onder levensbehoeften ook het weelderige, ook het overtollige mocht worden gerekend, het overdadige werd niemand meer gegund. Trouwens het was ook onmogelijk dit te verkrijgen.’¹⁸⁸

In de levensgeschiedenis van Cecile’s oma lezen we over twee grote oorlogen. Na het eind van de tweede oorlog (waarschijnlijk de Eerste Wereldoorlog) riep het kapitalisme: ‘„ Spaart en produceert”!’ (...)¹⁸⁹ De proletariër beantwoordde dien roep met een schaterlach, en zei: ‘„ eerst zal ik u machteloos maken mij opnieuw tot zulk een oorlog op te roepen”’.¹⁹⁰ Tijdens de jeugd van oma werd langzaam een maatschappij opgebouwd zonder het kapitalisme. Scheppingen uit de kapitalistische tijd zoals musea ‘bezaten thans nog geringer beteekenis dan in de tijd, toen de menschheid in de dwaling verkeerde, dat zij het hoogste bewijs der beschaving van een volk waren.’¹⁹¹ Daarnaast zorgde de opvoeding van de staat voor gelijkheid tussen de burgers, waardoor het kapitalisme zou verdwijnen. Opvoeding door de ouders zou ervoor zorgen dat de kinderen ‘bestemd waren slachtoffers te worden naarmate hun ziel door veel ouderlijke liefde verfijnd was.’¹⁹² Deze ouderlijke liefde zou nog deels kapitalistisch zijn en moest vermeden worden.

Toch is het kapitalisme nog niet helemaal verdwenen in het jaar 2020. Zo blijkt dat rechtbanken nog steeds bestaan: ‘[H]et diep in de menschelijke ziel ingevreten bederf van het oude leven, kankerde door in de pasgeborenen (...).’¹⁹³ Dit wordt concreter als we zien dat Cécile nog steeds streeft naar de beste baan en dat Jan ook niet de goede zeden nastreeft als hij Alfred vermoordt. Deze moord uit passie verfijnt Jan, waarna hij zijn “innerlijke kapitalisme” ook lijkt te hebben overwonnen. De maatschappij bevat ook nog enkele kapitalistische eigenschappen. Zo werden bijvoorbeeld ‘gebrekkig geboren, waarvan men wetenschappelijk kon vaststellen, dat zij nimmer zouden opgroeien tot volwaardige individuen, (...) door de overheid kort na de geboorte gedood.’¹⁹⁴ Dit lijkt in strijd met het kapitalistische idee van *survival of the fittest*. Daarnaast wordt de verheven seksuele moraal te niet gedaan als blijkt dat ‘vele[n] het vermogen bezaten om door telepathie anderer gedachten

¹⁸⁷ Wagenvoort, 1923, p. 75.

¹⁸⁸ Wagenvoort, 1923, p. 150.

¹⁸⁹ Wagenvoort, 1923, p. 29.

¹⁹⁰ Wagenvoort, 1923, p. 29.

¹⁹¹ Wagenvoort, 1923, p. 199.

¹⁹² Wagenvoort, 1923, p. 159.

¹⁹³ Wagenvoort, 1923, p. 212.

¹⁹⁴ Wagenvoort, 1923, p. 56.

te volgen (...)'¹⁹⁵ Men hoopte 'niet betrappt te worden op gedachten van onkuisheid.'¹⁹⁶ Dit lijkt de hoogstaande seksuele moraal tegen te spreken omdat men zich wel degelijk met geslachtsverschil bezighoudt.

Deze roman draagt aan de ene kant een negatief beeld uit over het kapitalisme, wat blijkt uit het vertellercommentaar en de manier waarop de nieuwe maatschappij is ingericht. De verteller geeft kritiek op de kapitalistische maatschappij. Toch blijkt opnieuw dat vrijheid een lastig fenomeen is. De eerder besproken romans propageerde al dat het onmogelijk is ultieme vrijheid te bereiken, zoals ook nu blijkt uit het feit dat Liberty Mens er niet in slaagt het anarchisme door te voeren. Toch streven er opnieuw personages naar vrijheid. Zoals blijkt uit deze roman is het niet helemaal gelukt het kapitalisme uit het leven te verbannen. Er moet een gulden middenweg gevonden worden tussen het kapitalisme en de voorgestelde, soms extreme maatschappij in 2020.

Behalve het kapitalisme wordt religie negatief beoordeeld. Zo wordt een ontwikkeling van verschillende godsdiensten beschreven, waarna de verteller concludeert: 'Sterk door de eenheid van hun godsbegrip [van alle godsdiensten], bewezen beide [openbaringen] hoe weinig zij thans voor de mensheid aan bevruchtende bezieling betekenden.'¹⁹⁷ De opvoeding van de kinderen in de Kindertuin bevatte dan ook geen godsdienstige opvoeding. De ouders konden wel kiezen voor een doop en besnijdenis, 'maar de verstandigsten lieten dit na'.¹⁹⁸ Waar de ouderwetse oma nog gehecht is aan haar godsdienst, wordt de verdere ontwikkeling van godsdiensten (natuurlijk) bestreden door de progressieve Liberty Mens. Opnieuw staan deze uitersten tegenover elkaar. Vader Alfred staat hier tussenin en sluit het spirituele pas uit als "kennisdonorschap" mogelijk wordt gemaakt. We mogen stellen dat een atheïstische, of in ieder geval een agnostische wereldbeschouwing wordt bevestigd en de kerk als instituut heeft afgedaan.

5.3.3 Literaire normen

In *Een huwelijk in het jaar 2020* profileert Wagenvoort zich, anders dan in de andere besproken werken, niet als een schrijver voor intellectuelen. Hoewel deze roman zich misschien wel meer leent voor een verduidelijkend voor- of nawoord dan *De Droomers*, ontbreekt het in deze roman aan een inmenging van de auteur waarin hij zijn bedoeling toelicht, wijst op een doelgroep of op de betekenis van zijn boek.

¹⁹⁵ Wagenvoort, 1923, p. 206.

¹⁹⁶ Wagenvoort, 1923, p. 206.

¹⁹⁷ Wagenvoort, 1923, p. 187.

¹⁹⁸ Wagenvoort, 1923, p. 188.

De roman wordt wel geïntroduceerd met het aan Voltaire ontleende motto: ‘*Tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux*’.¹⁹⁹ Dit een interessante uitspraak in relatie tot mijn onderzoeksvraag. Mogelijk spreekt hier het bewustzijn van Wagenvoort uit dat zijn romans geen typische romans zijn, omdat ze vol staan met essayistische uitweidingen. Al in het voorwoord van *De Droomers* laat Wagenvoort weten dat hij zich ervan bewust is dat critici zijn werk om die uitweidingen zullen bekritisieren. Met dit motto zou Wagenvoort mogelijk kunnen pleiten voor een bredere opvatting van het romangenre. Het is aan hem om het interessant te houden, al lijkt dit slechts deels gelukt als we Muller moeten geloven:

Deze [taal en stijl] is vlug, en vloeiend, en gemakkelijk, en soms meeslepend, maar heeft ook in hoge mate ‘les défauts de ses qualités’. Het boekje is rijk aan veel te lange zinnen, smakeloos als zoodanig, en als ‘t ware één doorlopende stijlfout.²⁰⁰

Niet zozeer de essayistische stijl wordt hier bekritiseerd, eerder de te lange zinnen in deze roman. Deze doorlopende stijlfout lijkt een voorbeeld te zijn van toetsing aan een genreconventie. Volgens Muller horen lange zinnen niet in een roman. Helaas voor Wagenvoort wordt hij, ondanks zijn motto, toch opnieuw beoordeeld op een genreconventie. Wagenvoort schrijft later in *De Vrijheidzoeker* dat ‘[e]lk onderwerp van littérrair werk (...) zijn eigen stijl mee[brengt]’.²⁰¹ In dit geval lijken Wagenvoort en Muller niet op één lijn te zitten over de stijlkeuze.

De kunstopvatting van de (impliciete) auteur wordt ook duidelijk in *Een Huwelijk in het jaar 2020*. Over kunst, waaronder literatuur, wordt verschillende keren gesproken. Zoals al duidelijk is geworden, is Jan geen liefhebber van kunst:

„Versjes” te maken was volgens hem geen mannenwerk: eer een voor hysterische jonge vrouwen. Vergeefs de moeite van wien hem trachtte te doen verstaan, dat wat hij onder „versjes” verstond, soms de bezieling was geweest tot onvergankelijke titanswerken van het menselijke genie. Van Homeros, Dante, Shakespeaere, Goethe, was zelfs de naam nooit tot hem doorgedrongen.²⁰²

Hoewel dichten volgens Jan iets is voor hysterische vrouwen, lijkt de verteller de dichtkunst in bescherming te nemen. Jan diskwalificeert zichzelf omdat hij de grote dichters niet kent. Daarnaast verdedigt de verteller het dichten door het de bezieling van genieën te noemen. Dichtkunst wordt gewaardeerd in deze roman, al wordt de contemporaine dichtkunst uit 1923 niet aangehaald. Opvallend is het ook dat Wagenvoort enkel buitenlandse canondichters aanhaalt en hiermee Nederlandse dichters, zoals Gorter, negeert. Een mogelijke verklaring

¹⁹⁹ Vertaling: Alle genres zijn goed, behalve het saaie.

²⁰⁰ Muller 1924, p. 15.

²⁰¹ Wagenvoort 1930, p. 237.

²⁰² Wagenvoort 1930, p. 140.

hiervoor wordt genoemd in *De Vrijheidzoeker*, als Wagenvoort schrijft dat Nederland niet boeiend is omdat het niet romantisch en dramatisch genoeg is.

Het literaire bedrijf waarin deze dichtkunst gestalte krijgt, wordt niet verdedigd door de verteller. Hij haalt flink uit naar de commerciële belanghebbenden:

Alle vroegere parasieten der kunstenaars: impresario's, kunstkoopers, tooneeldirecteuren, uitgevers, boekhandelaars waren uit het leven verdwenen met al de tussenmannen en makelaars in het bedrijf en handel. Ieder kwam op voor zijn loon. (...) Wat wilden de door hun kunst begenadigden dan nog meer? Voor zoover zij niet slechts intuïtieve kunstenaars, doch ook verstandige mensen waren, verlangden zij niets meer.²⁰³

De verteller haalt uit naar de instanties die zorgen dat de roman op de markt komt en hier commercieel belang bij hebben. Omdat kunstenaars volgens Wagenvoort verstandige mensen zijn, zouden zij genoeg moeten nemen met hun loon. Dit zou de literaire bemiddelaars overbodig maken. Deze belanghebbenden staan de vrijheid van de auteur in de weg, omdat kunstenaars op deze manier ook een commercieel, en kapitalistisch, beleid moeten voeren. Zoals duidelijk is geworden, is Wagenvoort geen voorstander van vrijheidsbeperking en kapitalisme. Deze uithaal naar de instituties in het literaire veld is daarmee relateren aan Wagenvoorts waarden.

De verteller keurt ook verschillende vormen van het contemporaine kunstenaarschap af, maar legt de verteller ook uit hoe het, in ieder geval in het jaar 2020, wel zou moeten:

[W]ie dacht er thans nog aan, dat verruwde handen bewijs konden zijn van persoonlijke minderwaardigheid? Maatschappelijk was ieder gelijk (...). Dit gold ook algemeen voor kunstenaars. Hun hoge betekenis voor het gemeenebest werd hartelijk erkend. (...) De erkenning ging zelfs zoover, dat kunstenaars, evenals vrouwen in belangwekkende positie, wel eens grillen toonden, die men enkel van hèn verdroeg. Maar ook van hen werd geëischt, dat zij nevens hun kunst een ambacht naar hun geaardheid en aanleg beoefenden, en het was gebleken, dat dit hun kunst eer goed deed dan schaadde.²⁰⁴

Allereerst stelt de maatschappij de kunstenaar gelijk aan elke andere burger. Lichamelijk en geestelijk werk zijn evenveel waard. Het kunstenaarschap wordt enkel beoefend in combinatie met andere arbeid. Deze combinatie van arbeid en kunst zou de kunst goed doen. Hiermee wordt het idee van verheven kunstenaarschap de kop ingedrukt. Toch bezitten de kunstenaars een hoge(re) betekenis voor de maatschappij en krijgen zij het privilege van extra tolerantie. Opnieuw draagt de roman hier een tegenstrijdig beeld uit. Wagenvoort geeft de kunstenaars privileges, maar stelt ze wel gelijk aan andere burgers. Een aannemelijke conclusie is dat het

²⁰³ Wagenvoort 1923, p. 175.

²⁰⁴ Wagenvoort 1923, p. 174.

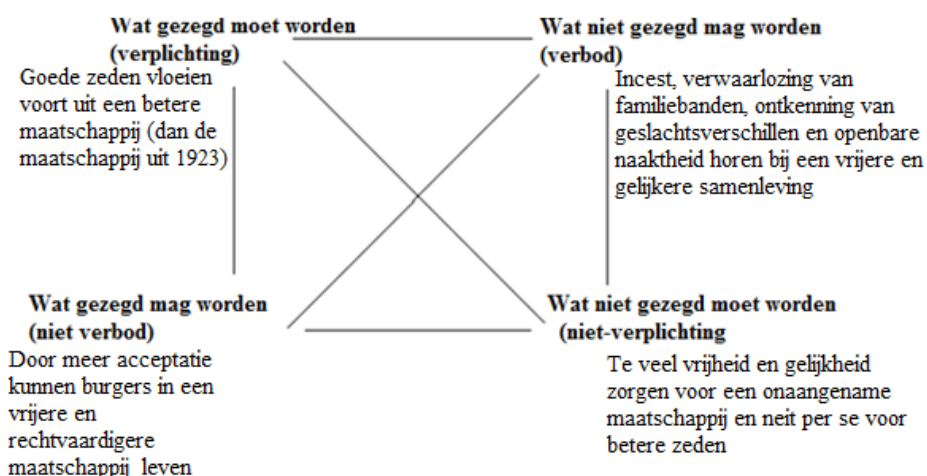
verhaal wil zeggen dat kunstenaars een grote betekenis hebben voor de samenleving, maar dat dit niet benadrukt hoeft te worden omdat zij gelijk staan met de rest van de burgers. De verteller, en hiermee waarschijnlijk Wagenvoort, plaatst de kunstenaar niet op een voetstuk, maar wil wel hun hoge functie in de maatschappij aangeven.

We kunnen concluderen dat Wagenvoort zich een stuk bescheidener opstelt in deze roman dan in de eerder besproken werken. Hij plaatst kunstenaars niet op een voetstuk en richt zijn werk niet op een beperkte groep intellectuelen. Hij bekritiseert wel de commerciële kapitalistische en vrijheidsbeperkende kant van kunst en pleit hij ervoor dat enkel loon genoeg lof voor een kunstenaar moet zijn. Hiermee stelt Wagenvoort zich bescheiden op, wat overeenkomt met de houding van het personage Wagenvoort in *De Vrijheidzoeker*, die ‘nog meer met de goedkeuring van zijn chef dan met de gratificatie [was] ingenomen (...)’.²⁰⁵

5.4 Globale waarden Een huwelijk in het jaar 2020

Zoals duidelijk is geworden tijdens het analyseren van deze roman, worden er veel extreme uitspraken, gedachten en gewoontes beschreven die kenmerkend zijn voor de maatschappij in 2020. We hebben ook geconstateerd dat deze uitersten waarschijnlijk niet de globale waarden van het boek vertegenwoordigen en niet de idealen zijn van de auteur. Op basis van de analyse is het Carré de Véridiction ingevuld zoals te zien is in figuur 14. De linkerkant van het carré vertegenwoordigt progressiviteit en de rechterkant het conservatisme. De gradaties in mannelijkheid en vrouwelijkheid zijn terug te vinden in het *niet-verbod* en *verbod*, waarin de acceptatie van homoseksualiteit en lichamelijke geïmpliciteerd wordt.

Figuur 14 *Carré de Véridiction over de verplichtingen en verboden van Een huwelijk in het jaar 2020*

²⁰⁵ Wagenvoort 1930, p. 110.

Deze toekomstroman wil een contrast scheppen met de maatschappij uit 1923. De *verplichting* van deze roman is dan ook de maatschappij van 1923 te bekritisieren en te laten zien hoe het beter kan. In deze maatschappij zijn hogere morele waarden te zien. Een beter ingerichte samenleving brengt betere zeden voort.

Het *niet-verbod* geeft aan op welke manier een betere maatschappij kan ontstaan door bijvoorbeeld te veel begrip. Een goed voorbeeld hiervan is te zien in de acceptatie van homoseksualiteit en verschillende gradaties in mannelijkheid en vrouwelijkheid. Zelfs de meest mannelijk man Jan accepteert deze gradaties. Door deze acceptatie is de burger vrijer en wordt hij rechtvaardiger behandeld in de maatschappij. In *De Droomers* wordt ook geëssayeerd over een rechtvaardige maatschappij door Hugo, Ghimaldi en Von Tigernskiöld, waarbij de ongelijkheid tussen vrouwen en mannen door de Kabbalisten wordt afgewezen. Daarnaast streeft Hugo naar een rechtvaardigere maatschappij, die bereikt is in 2020 door onder andere meer verdraagzaamheid.

Hiertegenover staat het *verbod*, dat de negatieve kanten van (te) veel acceptatie aangeeft. Doordat de maatschappij meer accepteert en meer vrijheid geniet, ontstaan er ook waarden die tegenover de waarden staan uit 1923. Dit conservatieve *verbod* waarschuwt ons voor de gevaren van een te progressief beleid. Vrijheid bevat veel voordelen, maar schaadt ook de waarden die er in 1923 heersen. Een soortgelijke waarschuwing is te zien in *De Droomers*, waarin gewaarschuwd wordt voor een anarchistische daad. Het vrije en zelfs het anarchistische gedachtegoed wordt goedgekeurd, maar voor het handelen naar deze gedachten wordt de lezer gewaarschuwd.

Dit is ook te zien in de *niet-verplichting* die de *verplichting* over het ontstaan van betere zeden in een betere maatschappij tegenspreekt. Een betere maatschappij wordt in deze roman en in de voorgaande twee boeken voorgesteld als een vrijere en gelijkere samenleving. Zoals in het *verbod* is besproken, schaadt dit de waarden die in 1923 heersen.

Hieruit volgt de vraag of een betere maatschappij wel per se vrijer en gelijk moet zijn. Waar de lezer in *De Droomers* de nadelen krijgt te zien van de liberale maatschappij, lijkt Wagenvoort in *Een Huwelijk in het jaar 2020*, behalve enkele voordelen, de nadelen te laten zien van een niet-liberale maatschappij. De autobiografictie van Wagenvoort lijkt dit samen te vatten door te zeggen dat vrijheid niet voor iedereen is weggelegd. *Een Huwelijk in het jaar 2020* laat zien dat een vrijere samenleving waarin iedereen meer vrijheid geniet ook onaangenaam is. Aan de ene kant wordt de liberale kapitalistische maatschappij waarin Wagenvoort leeft bekritiseerd, terwijl hij aan de andere kant lijkt te waarschuwen voor een al te vrije en apolitieke, egalitaire maatschappij.

6. Conclusie en discussie

In deze masterscriptie is de problematiek aangehaald die voortkomt uit de onduidelijke grens tussen fictie en non-fictie. Zo lijkt het erop dat lezers de auteur niet (kunnen) loskoppelen van zijn roman en ze auteurs beoordelen op hun roman, zoals we gezien hebben bij Friedman. Behalve de lezers maken de auteurs zelf ook geen groot onderscheid tussen fictie en non-fictie. Auteurs kunnen fictie gebruiken om de werkelijkheid beter weer te geven. Zo stelt Adamse (2010) dat fictie geschikter is om onze complexe wereld te kunnen weergeven. In het genre *autobiografictie* wil de auteur deze complexe wereld beschrijven en is hij genoodzaakt om zowel non-fictie als fictie te gebruiken. Volgens Reynold (1900) kunnen de genres apart van elkaar niet het hele levensverhaal vertellen. Het leek interessant romans naast een autobiografictie te leggen, omdat romans mogelijk ook de werkelijkheid beschrijven. De werkelijkheid die, eventueel geromantiseerd door fictie, de autobiografictie beschrijft, is vermoedelijk ook terug te lezen in de romans.

Dit is onderzocht aan de hand van de autobiografictie *De Vrijheidzoeker* van Wagenvoort, die normatief is geanalyseerd en is vergeleken met zijn romans. De onderzoeksvraag luidde: Hoe verhoudt het wereldbeeld van het personage Wagenvoort uit *De Vrijheidzoeker* zich tot het wereldbeeld dat naar voren komt in Wagenvoorts romans? Verwacht werd dat er zowel overeenkomsten als verschillen te vinden waren in de wereldbeelden omdat beide romans over staatsinrichting gaan, maar toch misschien wel te extreem zijn als wereldbeeld van een autobiografictie. De autobiografictie en de romans zijn vergeleken aan de hand van deze drie hoofdthema's die in *De Vrijheidzoeker* naar voren kwamen: drang naar vrijheid, maatschappijkritiek en literaire normen.

In *De Vrijheidzoeker* komt naar voren dat het personage Wagenvoort het burgerlijk leven wil ontvluchten. Slechts enkele intellectuele gelukkigen kunnen deze vrijheid nemen. Ultieme vrijheid is onmogelijk. De politieke vrijheid die Hugo in *De Droomers* nastreeft propageert een samenleving zonder (wettelijke) verplichtingen en vol vrijheden. Enkel het anarchistische gedachtegoed wordt goedgekeurd. Anarchistisch handelen wordt gezien als egoïsme en het loopt dan ook slecht af met Hugo. Een vrije en gelijke samenleving wordt geschetst in *Een huwelijk in het jaar 2020*. In deze roman zijn vrijheid en gelijkheid in hun extreemste vorm toegepast. Hoewel deze roman mensen met betere zeden laat zien, laat het ook een vreemd beeld van seksuele vrijheid zien. In beide romans wordt vrijheid verheerlijkt, maar worden de extreemste vormen hiervan afgekeurd. De globale waarden van de autobiografictie sluiten hierop aan. Ultieme vrijheid is namelijk onmogelijk en vrijheden zijn slechts weggelegd voor gelukkige intellectuelen, maar meer individuele vrijheid kan bereikt

worden door je te ontdoen van (maatschappelijke plichten). De autobiografictie lijkt dus een gematigde visie van vrijheid uit te dragen.

De maatschappijkritiek is het belangrijkste thema in Wagenvoorts werken. Volgens het personage Wagenvoort vloeien goede zeden voort uit een betere samenleving. In *De Droomers* wordt naar een betere samenleving gestreefd en *Een huwelijk in het jaar 2020* schetst een vrije maatschappij waarin burgers betere zeden hebben. Door Hugo te laten strijden tegen een liberale godsdienstige en door betere maatschappij neer te zetten, geeft Wagenvoort kritiek op de werkelijke maatschappij in zijn romans. Dit sluit aan op zijn autobiografictie waarin hij zich ook kritisch uitspreekt over de maatschappij.

De literaire normen van Wagenvoort passen bij de problematiek van fictie en non-fictie. Zo schrijft Wagenvoort in de *De Vrijheidzoeker* over de verhouding tussen de romans van het personage Wagenvoort en de reizen die hij maakt. Het gekozen motto ‘Tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux’ in *Een huwelijk in het jaar 2020* lijkt dan ook gekozen om aan te geven dat Wagenvoort een interessant boek wil schrijven zonder conventies na te hoeven leven. Dit komt overeen met het voorwoord uit *De Droomers*, waarin Wagenvoort ervoor pleit dat de auteur zelf moet weten op welke manier hij het leven verklaart in zijn werken. Daarnaast keert Wagenvoort zich tegen de critici die zijn uitweidende stijl afkeuren. Het feit dat een uitweidende stijl in een roman wordt gebruikt, hoort volgens hem geen afbreuk te doen aan het verhaal.

Daarnaast creëert Wagenvoort een posture door in *De Vrijheidzoeker* en *De Droomers* zijn doelgroep te bepalen: de intellectueel. Zijn werk zou volgens hem meer van wijsgerige dan dichterlijke aard zijn. In *Een huwelijk in het jaar 2020* wordt deze intellectuele doelgroep niet aangesproken. Wel becommentarieert de verteller het literaire bedrijf in deze roman. Commerciële belanghebbenden zijn overbodig als een auteur genoeg neemt met zijn loon.

Het lijkt erop dat Wagenvoort, net als Adamse (2001), de werkelijkheid beschrijft, of beter gezegd bekritiseert, in zijn fictie. De waarden die de romans uitdragen komen overeen met de waarden van zijn autobiografictie. In tegenstelling tot wat verwacht werd, zijn er nauwelijks verschillen te vinden tussen de waarden in de romans en de autobiografictie. De vrijheid, maatschappijkritiek en literaire normen die Wagenvoort in zijn autobiografictie propageert, komen overeen met de globale waarden die zijn romans uitdragen. De waarden die uit fictie spreken, komen dus ook overeen met de *autobiografictie* waardoor we dus voorzichtig kunnen concluderen dat het personage Wagenvoort erg veel op de auteur lijkt in zijn waarden. Dit betekent dat we terecht hebben gesteld dat *De Vrijheidzoeker* een autobiografictie is.

Omdat Wagenvoort een kritisch en geëngageerd journalist was, kunnen we hiermee niet stellen dat romans en een autobiografictie per definitie in verband staan met elkaar. Het is mogelijk dat minder geëngageerde auteurs die wel van dichterlijke aard zijn (of zich in ieder geval zo presenteert), fictie beter (kunnen) scheiden van de werkelijkheid. De thema's *vrijheidsdrang* en *maatschappijkritieken* liepen enkele keren door elkaar omdat het in Wagenvoorts aard lijkt te liggen om maatschappijkritiek te geven. Dit onderzoek dient dan ook meer als toevoeging aan het onderzoek naar fictie, non-fictie en de tussenliggende genres dan als literair statement om elke roman en autobiografictie aan elkaar te koppelen. Daarnaast laat dit onderzoek zien dat door middel van een normatieve analyse de romans goed met de autobiografictie te vergelijken zijn.

In vervolgonderzoek zou bijvoorbeeld *Metamorfoze* van Couperus vergeleken kunnen worden met zijn romans. Deze roman heeft op het eerste gezicht een ingewikkeldere verhouding tot het begrip *autobiografictie*, omdat bijvoorbeeld de naam van de auteur en het personage verschilt. Daarnaast lijkt Couperus wél een auteur van dichterlijke aard die zich minder openbaar mengde in het publieke debat. Omdat Couperus aan zijn uitgeverij schreef dat *Metamorfoze* autobiografische aspecten bevat, lijkt dit nuttig vervolgonderzoek.

7. Bibliografie

Bastet, F.L. (Eds.) (1977). *Waarde Heer Veen. Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*. Den Haag: Letterkundig museum. Geraadpleegd op 1-3-2016 van

<http://www.louiscouperus.nl/publicaties/artikelen/over-couperus-en-petrarca/>.

Bel, J. (1989). 'De droomers van Wagenvoort: anarchisme en mystiek in het fin de siècle. *Literatuur*, 6. Amsterdam: Amsterdam University Press. Geraadpleegd op 25-2-2016 van

http://www.dbnl.org/tekst/_lit003198901_01/_lit003198901_01_0034.php.

Bongers, W. (2011). *De verteller van de waarheid Aspecten van Kader Abdolahs posture (1993-2011)*. Masterscriptie Universiteit van Utrecht. Geraadpleegd op 30-3-2016 van

[http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/De%20verteller%20van%20de%20waarheid%20Aspecten%20van%20Kader%20Abdolahs%20posture%20\(1993-2011\)%20definitief.pdf](http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/De%20verteller%20van%20de%20waarheid%20Aspecten%20van%20Kader%20Abdolahs%20posture%20(1993-2011)%20definitief.pdf).

Bork, J.G. et al. (2012-) 'Algemeen letterkundig lexicon'. DBNL. Geraadpleegd op 30 maart van: http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02727.php.

Claassen, E. (2012). *Author Representation in Literary Reading*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Couperus, L. (1897). *Metamorfoze*. Amsterdam: L.J. Veen.

De Gids 64 (1900), pp. 165-171. Geraadpleegd op 20-3-2016 van

http://www.dbnl.org/tekst/_gid001190001_01/_gid001190001_01_0095.php.

De Journalist (1930), 451, p. 50. Geraadpleegd op 29-3-2016 van

http://webstore.iisg.nl/persmuseum/MMPM01_PM-10320731_0471.pdf.

Etty, E. (2010). 'De schrijver als fictionele figuur. Carl Friedman (1952)'. In J. Bel & T. Vaessens (Eds.), *Schrijvende vrouwen. Een kleine literatuurgeschiedenis van de Lage Landen 1880-2010* (pp.261-266). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Geest, D. de (1996). *Literatuur als systeem, literatuur als vertoog*. Leuven: Peeters Publishers.

Greimas, A, J. (1991). *De betekenis als verhaal. Semiotische opstellen*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Herman, L. & Vervaeck, B. (2001). *Vertelduivels*. Nijmegen: Vantilt, Brussel: VUB Press.

Jaeger, T. (30 april 2016). 'Lang leve het pseudoniem!' *NRC-Handelsblad*. Geraadpleegd op 25-2-2016 van <http://www.nrc.nl/handelsblad/2016/04/30/lang-leve-het-pseudoniem-1613564>.

Jouve, V. (2001). *Poétique des valeurs*. Parijs: Presses Universitaires de France.

Roland, H. & Vanasten, S. (Eds.) (2010). *Les nouvelles voies du comparatisme*. Leiden: Ginkgo.

Missinne, L. (2013). *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985*. Nijmegen: Vantilt.

Muller, H.C. (1924). 'Het nieuwe Utopia van Maurits Wagenvoort. In *Den Gulden Winckel*, 23, pp. 13-15. Geraadpleegd op 4-5-2016 van http://www.dbnl.org/tekst/_gul001192401_01/_gul001192401_01_0006.php.

Nederland. Verzameling van oorspronkelijke bijdragen door Nederlandsche Letterkundigen (1900), pp. 223-224. Amsterdam: Loman & Funke. Geraadpleegd op 3-3-2016 van <http://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?objectsearch=deftigheid&coll=dts&identifieer=dts%3A809001%3Ampg21%3A0226&query=De+dilettanterige+deftigheid+der+materia+prima>.

Poppe, E. (1992). Greimas, de vrolijke wetenschapper. In E. Poppe et al. (Eds.), *Versus, tijdschrift voor film en opvoeringskunsten* (pp. 14-17). Nijmegen: Sun. Geraadpleegd op 30-5-2016 van <http://tijdschriften.filmarchief.ub.rug.nl/FILES/root/versus/1992/2-1992/greidevrw/greimas.pdf>.

Reynold S. (6 oktober 1906) 'Autobiografiction.' *Speaker*, p. 8. Geraadpleegd op 1-3-2016 van www.kcl.ac.uk/ip/maxsaunders/ABF/Reynoldstext.htm.

Saunders, M. (2010). *Self impression : life-writing, autobiografiction, and the forms of modern literature*. Bloomington: Indiana University Press.

Schoor, R. van de. (Eds.) (1999). *Tegen het leven is niet te strijden. Briefwisseling 1889-1910*. Nijmegen: Vantilt.

Simmeling, J. (2014). *Schoenmaker, blijf bij je leest*. (Ongepubliceerde masterscriptie). Radboud Universiteit, Nijmegen.

Swann, C. (2001). "Autobiografiction": Problems with Autobiographical Fictions and Fictional Autobiographies. Mark Rutherford's "Autobiography" and "Deliverance," and Others'. *The Modern Language Review*, 92, pp. 21-37. Geraadpleegd op 3-3-2016 van http://www.jstor.org/stable/3735713?seq=1#page_scan_tab_contents.

Vaessens, T. (2010). De romanschrijver als journalist. In J. Goud. (Eds.), *Het leven volgens Arnon Grunberg. De wereld als poppoenkast* (pp. 39-64). Kalmthout: Pelckmans. Geraadpleegd op 1-3-2016 van <http://www.uva.nl/binaries/content/documents/personalpages/v/a/t.l.vaessens/nl/tabblad-vier/tabblad-vier/cpitem%5B4%5D/asset?1357294841708>.

Wagenvoort, M. (1900). *De Droomers*. Amsterdam: H.J.W. Becht.

Wagenvoort, M. (1930). *De Vrijheidszoeker*. Amsterdam: J.M. Meulenhoff.

Wagenvoort, M. (1923). *Een huwelijk in het jaar 2020*. Amsterdam: J.M. Meulenhoff.